

12.3355 10

MISIR ÇAMURU VE
GÜNÜMÜZDE YAPILAN BAZI ÖRNEKLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Gökden ALPMAN

Eskişehir-1997

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
MERKEZ KÜTÜPHANASI

**MISIR ÇAMURU VE
GÜNÜMÜZDE YAPILAN BAZI ÖRNEKLERİ.**

GÖKDEN ALPMAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Seramik Anasanat Dalı

Danışman: Doç. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Aralık-1997

ANADOLU ÜNİVERSİTESİ
Eskişehir

MISIR ÇAMURU VE GÜNÜMÜZDE YAPILAN BAZI ÖRNEKLERİ

ÖZET

Yakın Doğu'nun en eski ve en büyük uygarlıklarından biri olan Mısır Uygarlığı, ilk çağlardan başlayarak Nil Nehrine dayalı ekonomik, toplumsal ve kültürel bir bütünlük göstermiştir. Bu bütünlüğün içinde doğan ve gelişen Mısır Sanatı, Mısır dini ve inancının da etkisiyle fonksiyonel bir temele oturmuştur. Mısır dini ve inancının temelinde, ölümden sonra yaşamın devam etmesi inancı vardır. Buna bağlı olarak Mısırlı zanaatkarlar; objeleri gerçek güncel dünyadan daha kalıcı ve belirgin olması amacıyla idealize semboller şeklinde betimlemişlerdir.

Nil nehrinin ve vadisinin ekonomik, toplumsal ve kültürel bir bütünlük göstermesi, üç kıtayı birbirine bağlayan yollar üzerindeki stratejik konumu, Mısır ülkesinde farklı sanatların oluşmasına etken olmuştur. Bunlar; mimarlık, heykel, resim, cam, seramik sanatı olarak gruplandırılabilir. Seramik sanatının içinde inceleyebileceğimiz "Mısır amuru", sırlı seramik bünyenin bulunması ve uygulanması olarak gösterilebilecek çok önemli bir örnektir.

***EGYPTIAN PASTE AND
SOME CONTEMPORARY EXAMPLES***

ABSTRACT

Near East's one of the greatest and the ancient civilization, Egyptian Civilization, had shown economic, social and cultural integrity depending on River Nile from the very first ages. In this integrity, this rising and developing Egyptian Art had been built on a functional basis according to the effect of a continuity of life after death in the fundamentals of Egyptian religion and its belief. According to this, Egyptian artists and the craftsmen had described the objects like idealized symbols for the purpose of being ever-lasting and prominent compare to the real, actual world.

River Nile's and its valley's appearance of economic, social and cultural integrity; its strategic location right across the connecting point of the three continents; they were all factors for the formation of different arts in Egypt. These can be categorised into architecture, sculpture, painting, glass, ceramics arts. Egyptian Paste, considered in the ceramics art, is an important example of invention and application of glazed ceramic body.

DEĞERLENDİRME KURULU ÜYELERİ

İmza

DANIŞMAN : Doç. Ayşegül TÜREDİ ÖZEN .....

Üye : .....

Üye : .....

Tezin kabul edildiği tarih:.....:

Tez'in, ilgili yasa ve yönetmeliklerin öngördüğü teknik ve bilimsel koşulları karşıladığı ve adayın "Seramik Anasanat Dalı"nda yüksek lisans derecesi almaya hak kazandığı anlaşılmıştır.

Prof. Dr. Enver ÖZKALP

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ

Arkeologlar tarafından tekrar bulunduğu günden bugüne kadar, araştımcılar ve sanatçılar, Mısır Çamuru üzerine birçok çalışmalar yapmış ve halen yapmaya devam etmektedirler. Mısır Çamaruyla ilgili Türkçe kaynakların yok denecek kadar az olması nedeniyle, araştırmada zorluklar yaşanmıştır ve daha çok yabancı dillerde yazılmış kaynaklar kullanılmıştır.

Çalışmalar iki aşamalı bir süreci içerir. Birinci aşamayı lisans döneminde yapılan araştırmalar oluşturmaktadır. Bu çalışmalar lisans ikinci sınıfta henüz Öğretim Görevlisi olan Ayşegül Türedi'nin Serbet Seramik Tasarımı dersinde verilen, soda, kuvars ve kilden oluşan üç hammaddelik Mısır Çamuru reçetesi ile başlanmıştır. Daha sonra lisans üçüncü sınıfta iken, henüz Yardımcı Doçent olan Bihgehan Uzuner'in Serbest Seramik Tasarımı dersinde seminer ödevi olarak çalışılmıştır. Lisans son sınıf ve yüksek lisans dönemlerinde ise Mısır Çamuru çalışmaları ve araştırmalarına devam edilmiştir.

İkinci aşamayı ise; yüksek lisans tez çalışması olarak seçilen Mısır Çamuru üzerine, 1997 yılında Amerika'nın New York şhrindeki Brooklyn ve Metropolitan Müzelerinin Mısır Uygarlığı bölümlerinde, konuyla ilgili araştırmalar ve çeşitli kaynak taramaları oluşturur.

Konunun araştırılmasında ve incelenmesinde Fakültemizin kaynaklarından yararlanmamızı sağlayan dekanımız Sayın Prof.Mehmet T.EREM ve Bölüm Başkanımız Prof.Zehra ÇOBANLI'ya, önemli katkıları ve eleştirileri ile bu çalışmayı yönlendiren Doç.Ayşegül TÜREDİ ÖZEN'e, önerilerinden yararlandığım Doç.Bilgehan UZUNER, Yrd.Doç.Soner GENÇ, Yrd.Doç.Dr.Münevver ÇAKI, Uzm.Emel şÖLENAY ve Brooklyn Müzesi Egyptologlarından Diane BERGMAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
DEĞERLENDİRME KURULU VE ENSTİTÜ ONAYI	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZGEÇMİŞ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
RESİMLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ	xix

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MISIR	1
1.1. MISIR'IN TANIMI	1
1.1.1. Mısır Bitkisi	1
1.1.2. Mısır Ülkesi	3
1.1.2.1. Mısır İçin Nil Nehrinin Önemi	4
1.2. MISIR'IN TARİHÇESİ	7
1.2.3. Tarih Öncesi Mısır (İ.Ö.5000-3000)	7
1.2.4. İlk Sülaleler Dönemi (İ.Ö. 3100-2686)	15
1.2.5. Eski Krallık Dönemi (İ.Ö. 2686-2181)	15
1.2.3.1. III. Sülale Dönemi (İ.Ö.2686-2613)	15
1.2.3.2. IV. Sülale Dönemi (İ.Ö. 2613-2494)	16
1.2.3.6. V. Sülale Dönemi (İ.Ö. 2494-2345) ve VI. Sülale (İ.Ö. 2345-2181) Dönemleri	17

1.2.4. Birinci Ara Dönem (I. Ara Dönem)	
<i>(İ.Ö. 2181-2055)</i>	17
1.2.1. Orta Krallık Dönemi (İ.Ö.2055-1650)	18
1.2.2. İkinci Ara Dönem (II. Ara Dönem)	
<i>(İ.Ö. 1650-1550)</i>	19
1.2.1. Yeni Krallık Dönemi (İ.Ö. 1550-1069)	20
1.2.7.1. XVIII. Sülale Dönemi (İ.Ö. 1550-1295)	20
1.2.7.2. XIX. Sülale (İ.Ö. 1295-1294) ve XX. Sülale	
<i>(İ.Ö.1186-1096) Dönemleri</i>	21
1.2.8. Üçüncü Ara Dönem (III. Ara Dönem)	
<i>(İ.Ö. 1069-747)</i>	21
1.2.1. Geç Dönem (İ.Ö. 747-332)	22
1.2.2. Helenistik Dönem (İ.Ö. 332-32)	23
1.2.3. Roma Yönetimi (İ.Ö.30-İ.S. 395)	23
1.2.4. Bizans Yönetimi (İ.S. 359-642)	24
1.2.5. İslam-Arap Kimliğinin Gelişmesi ve Sonrası	24

İKİNCİ BÖLÜM

2. MISIR DİNİ VE SANATI	26
2.1. MISIR DİNİ	26
2.2. MISIR SANATI	30
2.2.1. Mısır Mimarlık Sanatı	31
2.2.2. Mısır Heykel Sanatı	34
2.2.3. Mısır Resim Sanatı	36
2.2.4. Mısır Cam Sanatı	37
2.2.5. Mısır Seramik Sanatı	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MISIR ÇAMURU (EGYPTIAN PASTE)	48
3.1. MISIR ÇAMURUNUN TANIMI	49
3.2. MISIR ÇAMURUNUN TARİHÇESİ	49
3.2.1. Tarih Öncesi Dönemde Mısır Çamuru	49
3.2.2. İlk Sülaleler, Eski Krallık ve I. Ara Dönemlerinde Mısır Çamuru	50
3.2.3. Orta Krallık ve II. Ara Dönemlerinde Mısır Çamuru	51
3.2.4. Yeni Krallık ve III. Ara Dönemlerdeki Mısır Çamurları	52
3.2.5. Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve İslami Hakimiyetin Başladığı Dönemlerde Mısır Çamuru....	56
3.3. MISIR ÇAMURUNUN YAPIM ÖZELLİKLERİ.....	58
3.3.1. Mısır Çamuru Yapımında Kullanılan Bünye Malzemeleri	59
3.3.2. Mısır Çamurunda Parlaklaştırmanın (Sırlı Etkinin) Oluşturulması	60
3.3.3. Mısır Çamurunun Şekillendirilmesi	61
3.3.4. Mısır Çamurunun Dekorlanması	62
3.3.5. Mısır Çamurunun Fırınlanması	63
3.4. MISIR ÇAMURUNUN ÇEŞİTLERİ.....	64

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU TEKNOLOJİSİ, UYGULAMASI VE MISIR ÇAMURUYLA YAPILAN BAZI ÖRNEKLER	66
--	----

4.1. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU TEKNOLOJİSİ,	
UYGULAMASI	66
4.1.1. Reçeteler ve Seger Formülleri	68
4.2.2. Uygulamalarda Kullanılan Mısır Çamuru	
Hammaddeleri	75
4.2.2.1. Potasyum Feldspat ($K_2O \cdot Al_2O_3 \cdot 6SiO_2$)	75
4.2.2.2. Frit (Flaxs, Sırça)	75
4.2.2.3. Kuvars ve Kuvars Kumu (SiO_2)	76
4.2.2.4. Kil (T-155 Kili, $Al_2O_3 \cdot 3,32 SiO_2 \cdot 1,76 H_2O$).....	77
4.2.2.5. Soda ($Na_2CO_3 \cdot 10H_2O$)	77
4.2.2.6. Boraks ($Na_2O \cdot 2B_2O_3 \cdot 10H_2O$)	77
4.2.2.7. Bentonit (Ünye Bentoniti)	
($Al_2O_3 \cdot 0,55CaO \cdot 5,2 SiO_2 \cdot 3,7 H_2O$)	78
4.2.3. Uygulamada Kullanılan Çamuru Renklendiren	
Oksitler	78
4.2.3.1. Bakır Oksit (CuO)	79
4.2.3.2. Kobalt Oksit (CoO)	79
4.2.3.3. Mangan Oksit (MnO_2)	80
4.2.3.4. Demir Oksit (Fe_2O_3)	80
4.2.3.5. Krom Oksit (Cr_2O_3)	80
4.2.4. Uygulamada Kullanılan Sıvılar	81
4.2.5. Mısır Çamuru Şekillendirme Yöntemleri	81
4.2.5.1. Mısır Çamurunun Torna İle	
Şekillendirilmesi	82
4.2.5.2. Mısır Çamurunun Kalıpla Şekillendirilmesi ...	83
4.2.5.3. Mısır Çamurunun Elle Şekillendirilmesi	84
4.2.6. Mısır Çamurunun Kurutulması	85
4.2.7. Mısır Çamurunun Fırınlanması	86

4.2. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU İLE YAPILAN BAZI

ÖRNEKLER	86
SONUÇ	92
SÖZLÜK	93
KAYNAKÇA	97

RESİMLER LİSTESİ

	<u>Sayfa No.</u>
Resim 1- Mısır Bitkisi: Lexicon Universal Encyclopedy, New York, 1988.....	2
Resim 2- Tane özelliklerine göre Mısır Bitkisi altı ana gruba ayrılır: Lexicon Universal Encyclopedy, New York, 1988.....	2
Resim 3- Mısır Arap Cumhuriyeti: Grosser Weltatlas, İstanbul, 1990.....	3
Resim 4- Nil'in coğrafi konumu: Grosser Weltatlas, İstanbul, 1990	5
Resim 5- Tarih öncesi Mısır'daki yerleşme yerleri: Manley, B. "Historical Atlas of Ancient Egypt", Penguin Books Ltd., 1996	8
Resim 6- Tipik Badari Çömleği: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	9
Resim 7- Nagada II kültürüne ait mezar: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	11
Resim 8- Yetki belirtisi olarak kullanılan tören asaları: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	11
Resim 9- Nagada II kültürü kayık ve deniz motifleri: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995.....	12

Resim 10-	"Mastaba" adı verilen mezar odasının planı: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	13
Resim 11-	I. Sülale'den XXX.Sülale'ye kadar olan yerleşim yerlerinin haritası: Manley, B. "Historical Atlas of Ancient Egypt", Penguin Books Ltd.,1996	14
Resim 12-	Firavun Coser'in Sakkara yakınlarında yaptırdığı basamaklı piramit: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995 ...	16
Resim 13-	Gize'deki; Keops, Kefren ve Mikerinos piramitleri: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	17
Resim 14-	Mumya: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	28
Resim 15-	Scrabaeus: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	29
Resim 16-	Çeşitli Mısır muska örnekleri: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	30
Resim 17-	I. Sety'nin mezar planı: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	32
Resim 18-	Luksor Tapınağı planı: Smith, S.W. "The Art and Architecture of Ancient Egypt", Penguin Books Ltd., 2. Basım, İngiltere, 1981	32
Resim 19-	İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki obelisk: Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul, 1985.....	33

Resim 20-	Deir el-Medina'daki evlerin görünüşü: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	34
Resim 21-	Coser'in heykeli: Smith, S.W. "The Art and Architecture of Ancient Egypt", Penguin Books Ltd., 2. Basım, İngiltere, 1981	35
Resim 22-	Gize sfenksi: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	36
Resim 23-	Hiyeroglif ve resim, I. Sety mezarı: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	37
Resim 24-	Maça yöntemi, Gökden Alpman çizim.....	38
Resim 25-	Cam ipliklerle dekorlama yöntemi, Gökden Alpman çizim	39
Resim 26-	Mısır Uygarlığı'na ait çeşitli cam örnekleri: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	40
Resim 27-	Ayakla çamur yoğrulmasına ait resim: Young, J.J., "The Ceramic Art" A Campendion of the History and Manufacture Pottery and Porselain, Harper & Brothers Publishers, New York, 1879	41
Resim 28.1-	Elle döndürülen torna resmi: Hope, C.A., "Egyptian Pottery", Shire Egyptology, 1987	42
Resim 28.2-	Ayakla döndürülen torna resmi: Hope, C.A., "Egyptian Pottery", Shire Egyptology, 1987	42
Resim 29-	Mavi boyayla dekore edilmiş vazo: Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	43

Resim 30-	Bir mezardan alınmış Mısır çömlek yapımına ait resim: Young, J.J., "The Ceramic Art" A Campendion of the History and Manufacture Pottery and Porselain, Harper & Brothers Publishers, New York, 1879.....	44
Resim 31.1-	Kalker killi şarap amphoraları: Nicholson, P.T., "Egyptian Faience and Glass", British Library Cataloguing in Publication Data, 1993	45
Resim 31.2-	Milli Nil kili ile yapılmış çömlek: Hope, C.A., "Egyptian Pottery", Shire Egyptology, 1987	45
Resim 32-	Milli Nil çamuruyla yapılmış "Kanopik" kap: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	46
Resim 33-	Coser'in basamaklı piramidindeki Mısır Çamurundan çiniler: Honour, H., Fleming, J., "A World History of Art", Fleming Honour Ltd., 1992	50
Resim 34-	Hippapatamus: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	51
Resim 35-	Nilüfer, lotus ve papirüs çiçekleriyle dekorlanmış içecek kabı: Metropolitan Müzesi Dia Arşivi	52
Resim 36-	Mısır Çamurundan yapılan yüzüklere ait kil kalıplar: Nicholson, P.T., "Egyptian Faience and Glass", British Library Cataloguing in Publication Data, 1993	53
Resim 37-	Mısır Çamurundan kutsal sayılan bok böceği muskası (Scrabaeus): The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	54
Resim 38-	II. Ramses'in Quantir'deki sarayına ait çini: : Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	54
Resim 39-	Quantir'de bulunan asa: : Hope, C.A., "Egyptian Pottery", Shire Egyptology, 1987	55

Resim 40-	XVIII. Sülale III. Amenpotpe'nin sfenksi: Metropolitan Müzesi Dia Arşivi	55
Resim 41-	İçki kabı: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	56
Resim 42-	Shabti: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995	57
Resim 43-	Tanrı Hathor figürüyle bezenmiş "sistrum": Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	57
Resim 44-	Mısır Çamurunun yapımına ait duvar resmi: Nicholson, P.T., "Egyptian Faiencé and Glass", British Library Cataloguing in Publication Data, 1993	58
Resim 45-	Mısır Çamurundan dekorlu tabak: ": Nicholson, P., Shaw, I. "The Dictionary of Ancient Egypt", British Museum Press, London, 1995	62
Resim 46-	Torna ile şekillendirilmiş Mısır Çamuru vazo: Clark, K., "The Potter's Manual", 1983	82
Resim 47.1-	Alçı kalıpla şekillendirilmiş Mısır Çamurundan küçük kap: Serbest Seramik Tasarımı dersi seminer ödevi, 1990-1991	83
Resim 47.2-	Alçı kalıpla şekillendirilmiş Mısır Çamurundan şişe biçiminde kap: Serbest Seramik Tasarımı dersi seminer ödevi, 1990-1991	84
Resim 48-	Mısır Çamurundan yapılan boncukların şekillendirilmesi: Rothenberg, P. "The Complete Book of Ceramic Art", New York	85
Resim 49-	Mısır Çamurundan yapılan boncukların tellere dizilmesi: Rothenberg, P. "The Complete Book of Ceramic Art", New York	85

Resim 50-	Cartier'in Londra firmasının ürettiği mücevherlerin, "Illustrated London New" gazetesindeki reklamı: Rudoe, K., "Cartier 1900-1939" Sergisi Kataloğu, Londra, 1997.....	88
Resim 51-	Bok böceği broş: Rudoe, K., "Cartier 1900-1939" Sergisi Kataloğu, Londra, 1997	89
Resim 52-	Kanatlı bok böceği broşu: Rudoe, K., "Cartier 1900-1939" Sergisi Kataloğu, Londra, 1997.....	89
Resim 53-	Horus başlı Mısır Çamuru broş: Rudoe, K., "Cartier 1900-1939" Sergisi Kataloğu, Londra, 1997.....	90
Resim 54-	Tanrı İsis broş: Rudoe, K., "Cartier 1900-1939" Sergisi Kataloğu, Londra, 1997.....	90
Resim 55-	Horus'un dört oğlunun baş sembolleri ile şekillendirilmiş kanopik kaplar: The Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995.....	95

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MISIR

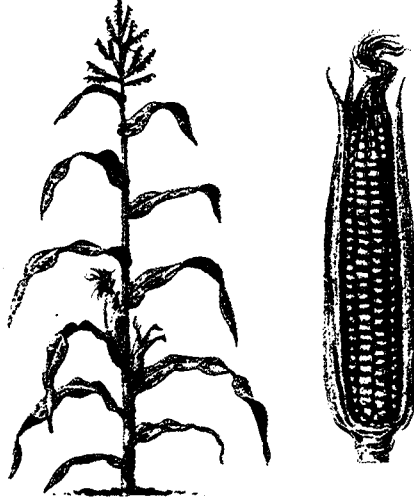
1.1. MISIR'IN TANIMI

Dilimizde "mısır" kelimesi, buğdaygillerden olan bir tahıl bitkisine ve bu bitkinin besin maddesi olarak değerlendirilen tanelerine verilen ad olduğu gibi, aynı zamanda Afrika'nın kuzeydoğu ucunda yer alan bir ülkenin de adıdır.

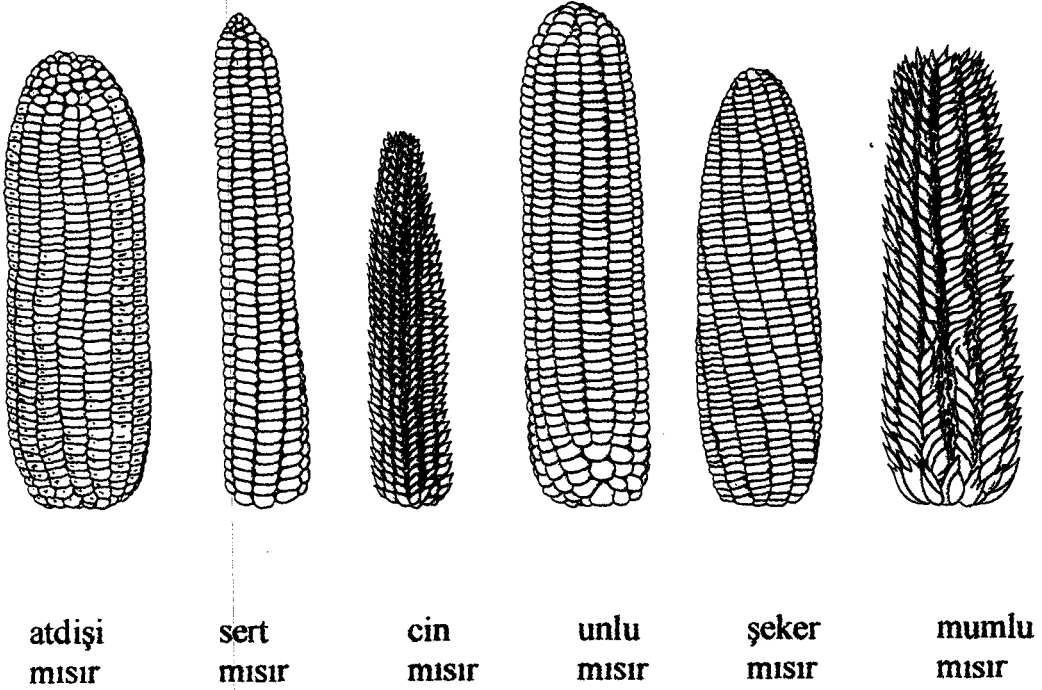
1.1.1. Mısır Bitkisi

Mısır bitkisi ortalama 150-300 cm. kadar boy atan, boğumlu, dik ve sert bir gövdeye ve gövde üzerinde dizilmiş dalgalı kenarlı, uzun yapraklara sahiptir. Erkek çiçekler gövdenin ucundaki tepe püskülünde, dişi çiçekler ise gövde boğumlarından çıkan başaklarda toplanmıştır. Koçan adı verilen bu başakların kalın eksenini üzerinde ikişerli sıralar halinde dizilmiş başakçıklar bulunur. Koçan, sap bölümünden çıkan, koçan yapraklarınca çepeçevre sarılır. Başakçıkların döllenişleriyle oluşan taneler, biçim, renk ve büyüklük açısından çeşitlilik gösterir

(Resim 1). Değişik özelliklere sahip pek çok tipi bulunan mısır bitkisi tane özelliklerine göre; atdişi mısır, sert mısır, cin mısır, unlu mısır, şeker mısır ve mumlu mısır olarak altı ana gruba ayrılmaktadır (Resim 2).

Resim 1- Mısır Bitkisi

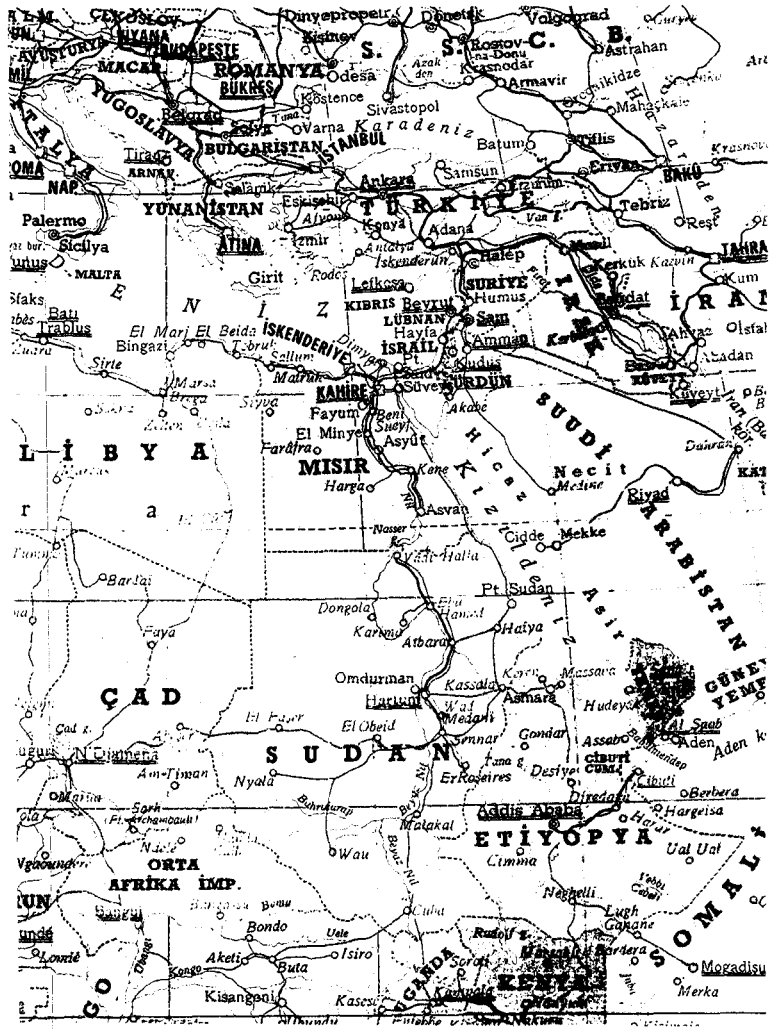

Resim 2- Tane özelliklerine göre mısır bitkisi altı ana gruba ayrılır.

1.1.2. Mısır Ülkesi

Resmi adı Mısır Arap Cumhuriyeti olan, kabaca 997.739 km²lik bir alanı kaplayan, doğuda İsrail, Akabe Körfezi ve Kızıldeniz, güneyde Sudan, batıda Libya, kuzeyde Akdenizle çevrelenen ve başkenti Kahire olan Mısır'ın, 1990'da yapılan sayımlarla tahmini nüfusu 54.700.000'dür (Resim 3).

Mısır'ı demokratik ve sosyalist bir devlet olarak nitelendiren 1971 tarihli Mısır Anayasası, cumhuriyete dayalı bir yönetim biçimini öngörür. Resmi dini İslam olan Mısır'ın, resmi dili de Arapçadır.

Resim 3- Mısır Arap Cumhuriyeti

Yakındoğu'nun en eski ve en büyük uygarlıklarından olan Mısır Uygarlığı, ilkçağlardan başlayarak Nil Vadisine dayalı ekonomik, toplumsal ve kültürel bir bütünlük göstermiştir. Mısır üç kıtayı birbirine bağlayan yollar üzerindeki stratejik konumuyla da tarih boyunca büyük önem taşımıştır.

1.1.2.1. Mısır İçin Nil Nehrinin Önemi

Zaire, Uganda, Kenya, Etopya arasında uçsuz bucaksız bir havza oluşturan 6641 km'lik çağlayanlarıyla Nil Nehri, dünyanın en uzun nehridir. Kaynağını bulabilmek için, daha Romalılar döneminde ünlü İmparator Neron tarafından iki birlik asker gönderilmiş, ancak nehrin kaynağı 1860 yılında özellikle İngilizlerin çabalarıyla bulunabilmiştir.

Nil, Victorian gölünde doğduktan sonra, Ekvator bölgesinden çıkarak dağlık bir bölgeden geçer. Burada "dağ nehri" anlamındaki "Bahr el-Cebel" adını alarak kuzeye ilerler ve Sobat nehri ile birleşir. Bu nehir sodyum bakımından zengindir. Nil'in sularını beyazımsı bir renge boyar ve Nil'e "Beyaz Nil" denilmesine sebep olur.

Beyaz Nil, geniş ve verimli bir ovayı geçerek Hartum'a varır. Hartum'da en büyük kolu olan Mavi Nil'e ulaşır. Mavi Nil, Beyaz Nil'e, Etopya yüksekovaletlerinden getirdiği büyük su kütlelerini ve değerli balçığını taşır. Bu iki nehrin birleşmesiyle de, beyaz ve mavinin bileşimi olan yosun yeşiliyle ünlü Nil yeşili ortaya çıkar.

Hartum'dan geçtikten sonra Nil, granit kayalardan bir yatağa sıkışarak Nübye'nin çölsü topraklarını aşar ve son kolu olan Atbara'yı alır. Bu bölgede, billurlu kayalardan oluşan kütleli oluşumların toprak yüzeyine çıkmasından doğan 200 m.'lik düzey farkı oluşur ve Nil bunları altı çağlayan atlayarak aşar. Çağlayanların ilki Asvan yakınlarında, Mısır topraklarındadır. Asvan'dan,

Luksor, Asyut, El Minye kentlerini geçerek giden Nil, Kahire'nin birkaç kilometre ilerisinde alçalarak deltaya dönüşür ve Akdenize dökülür (Resim 4).

Resim 4- Nil'in coğrafi konumu.

Eski Mısırlılar, yaşamlarının ve çalışmalarının vazgeçilmez koşulu olan Nil'in yıllık taşkınlarına akıl erdiremediklerinden, nehrin iyi yürekli bir tanrı olduğuna inanmışlardı. Belli dönemlerdeki bu taşkınlar ülkeyi yaşamaya elverişli kılan başlıca ögeydi. Taşkınlar, Etopya yüksekovaalarına ilkbahar ve yaz aylarında düşen yağışlar neden olurdu. *“Asvan barajı yapılmadan önce, Mısırlılar taşkın yaklaşımını, suyun renginin Etopya dağlarının çamuruyla koyulaşmasından (binlerce yıldan bu yana 19 Temmuz, taşkınların başlangıç tarihi sayılmaktadır), suların alçalacağınıysa, suyun renginin yeşile dönmesinden anırlardı”* (Gelişim Büyük Coğrafya Ans., 1981, s. 1558). Irmağın suları yatağına çekilince çamurlu toprağa hemen tohum atılır ve hasattan sonra toprak yeni taşkına kadar dinlenmeye bırakılırdı. Nehrin çok ya da az kabardığı, baskınlara ya da kıtlıklara yol açtığı pek görülmezdi.

Günümüzdeyse bu tempo kökünden değişmiştir. 19. yy.'ın ortalarında, İngilizlerin girişimleriyle deltanın başladığı yere bir dizi set ve baraj yapılmıştır. Böylece sulama düzeni sürekli olarak geliştirilip genişletilmiş, nehrin bütün çağlayanları boyunca kanallar, akaçlama setleri, barajlar yapılmıştır. *“Ama gerçek köklü önlem, yakın dönemde alınmıştır: Asvan'daki ilk setten (XIX. yy.'ın sonlarında yapılmıştır) 7 km. ötede yapılan, 5 km. genişliğinde ve 110 m. yüksekliğinde dev bir baraj”* (Gelişim Büyük Coğrafya Ans., 1981, s. 1559) Asvan yakınlarında yapılan dünyanın en büyük yapay gölü olan Nasser Gölü ve bu gölün üzerindeki Asvan Barajı'nın yapımında, yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan eski anıtlar başka yere aktarılmıştır. *“Ama Mısır tarımı bu çalışmaların büyük yararını görmüş, taşkınlar rastlantıya bırakılmış olan tarımda, ekili alanlar 650.000 hektar genişletilmiş ve dönüşümlü tarım yapma olanağı doğmuş, elektrik enerjisi üretimiyle kişi başına düşen elektrik üretimi iki katına çıkarılmış, bir çok temel sanayiye enerji sağlamış, ayrıca Nil'de ulaşım koşulları da iyileştirilmiştir”* (Gelişim Büyük Coğrafya Ans., 1981, s.1559). Bunlarla birlikte, barajın olumsuz sonuçları da olmuştur.

Barajın, Etopya yüksek ovalarından gelen çamuru tutması, kimyasal gübre kullanımının artması, bunların sonucu toprakta artan tuz oranı ve Nasser Gölü bölgesindeki buharlaşmanın önemli su yitimine neden olması, tarımdan elde edilen gelirin gittikçe düşmesine ve Nil'in doğal dengesinin bozulmasına yol açmıştır.

1.2. MISIR'IN TARİHÇESİ

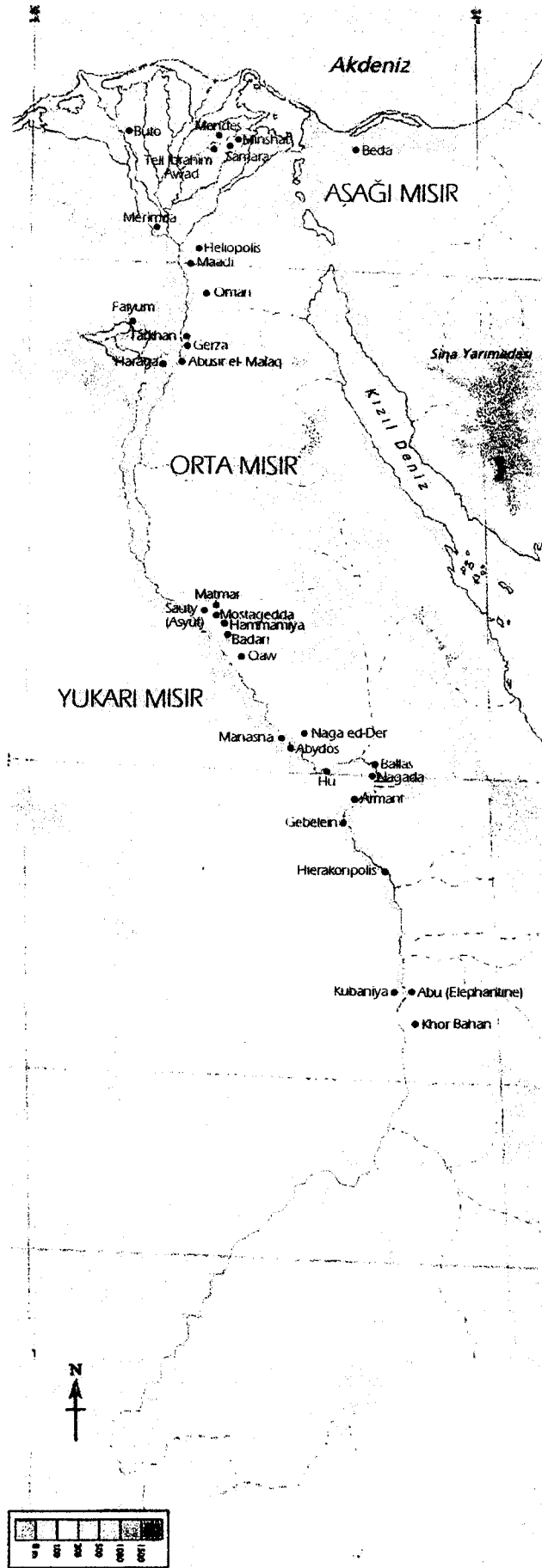
Mısır uygarlığının kurucuları, Aşağı Mısır denilen Nil Deltası ve Yukarı Mısır denilen Mısır Vadisine yerleşenlerdir. Bir dizi göçler sonunda bu bölgelere yerleşenlerin çöl alanlarından geldiği saptanmıştır. *“Bataklıkların kurumasına bağlı olarak gelişen bu süreç içinde avcılığa ve toplayıcılığa dayalı göçebe yaşam biçiminden yerleşik tarıma geçişin ne zaman gerçekleştiği tam olarak bilinmemektedir”* (Ana Britanica, 1983, Cilt 16, s. 33). Bununla birlikte eldeki bazı veriler İ.Ö.5000'den sonraki bir dönemde bazı küçük ve yerel kültürlerin tarıma başladığını göstermektedir.

1.2.1. Tarih Öncesi Mısır (İ.Ö.5000-3000)

Mısır'ın yazılı belgelerden önceki devirleri, Nil boyunca uzanan taraslarda ve Nil Vadisinde insanların yaşamıyla başlayan Paleolitik Devir'e rastlar. *“Bu devrin, karakteristik aletleri, çakmak taşından ok uçları ile kemikten iğnelerdir. Geniş kalçalı ve büyük göğüslü “steatopyges” kadın heykelleride bu devrin eserleridir”* (Bilir, 1994, s. 3).

Mısır'ın bilinen en eski Neolitik Devir örneklerinin ortaya çıktığı yer ise, delta bölgesidir. *“Diğer Neolitik Devir yerleşim yerleri ise deltanın güney tarafındaki Merimda, Faiyum ile Nil vadisindeki Omari, Matmar ve Badari'yi içerir”* (Manley, 1996, s.20) (Resim 5).

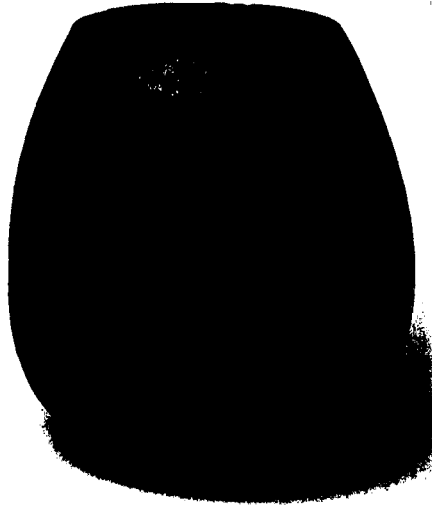

Resim 5- Tarih Öncesi Mısır'daki Yerleşim Yerleri.

Yerleşik hayata geçiş ve tarımın başlamasıyla bu bölgelerde birbirinden farklı özellikleriyle tanınan çeşitli siyasal gruplar doğmuştur. Bunlar site sisteminin temelini oluşturmuşlardır.

Her sitenin yerel bir tanrısı bulunmakta ve bu bölgelerde yaşayanlar, arpa ve buğday tarımı yapmaktaydılar. Ayrıca bu döneme ait buluntulardan çanak-çömlek ticaretinin de yapıldığı anlaşılmaktadır. “*Deltanın kuzeyindeki topluluklar; Filistin ve Akdeniz kıyısındaki ülkelerle ticaret yaparken, deltanın güneyindeki topluluklar ise; Nubia ve Kızıl Deniz sınırındaki ülkelerde ticaret yapmaktaydı*” (Manley, 1996, s.20).

İ.Ö.5000 ve İ.Ö.4000 tarihleri arasında Faiyum ve Badari’ye yerleşen kültürler, ürettikleri çanak-çömleklerle dikkati çekmişlerdi. “*Badari kültürü çömlekleri, kırmızı çamurlu, ince kenarlı, düz tabanlı ve ağız kısmı daralan derin kaplardan oluşur*” (Güral, 1993, s. 3) (Resim 6).

Resim 6- Tipik Badari Çömleği. Badari Kültürü, h. 22,8 cm.

“Perdahlanmış sürahileri, genellikle oymalı çizgilerle ve beyaz astarlı hayvan motifleriyle dekore edilmiştir. Nil balçığından yapılan küpleri ise, basit motiflerle ve kahverengi astarla dekorlanmıştır” (Güral, 1993, s.3).

“Nil Vadisinin batısındaki Faiyum Bölgesi · ilk çömlek üretim alanlarından biridir” (Güral, 1993, s. 3). Bu çömlekler kaba görünlü ve dekorsuz sade kaplardır. Çamur-saman karışımı bir hamurdan yapılmış olmaları en büyük özellikleridir. Bu karışım sayesinde çömleklerin kalitesi ve direnci arttırılmıştır.

Neolitik devrin en önemli yerleşim yeri ise Nagada’dır. Arkeolojik açıdan Nagada, Nagada I (İ.Ö.4000-3800) ve Nagada II (İ.Ö. 3500-3100) olarak ele alınır.

Merkezi Yukarı Mısır’da olan Nagada I kültürü, Amratien kültürü olarak da bilinir. *“İ.Ö.3600’den kalma birçok yerleşim yerinde yapılan kazılar, Amratien kültürünün daha önceki Badari kültürü ile benzerlik gösteren tarımsal bir kültür olduğunu ortaya çıkarmıştır”* (Ana Britanica, 1986, C. 2, s.13). Ama Badari kültürü ile karşılaştırıldığında Nagada I kültüründe daha ileri bir teknik ve gelişmiş bir ustalık görülür.

İ.Ö. 4000’lerde, site yerleşiminin ilk belirlenişinden sonra Nagada I ve Nagada II olarak bilinen, kültürel aşamaları ayırt etmekte kullanılan; kırmızı çamurlu, perdahlanmış ve kenarlarında şerit halinde siyahlıklar bulunan çanak-çömlekler, o dönemlere ait ölü gömme kültürüne uygun olarak eşyalarıyla gömülen ölümlerin mezarlarında görülmektedir (Resim 7).

Resim 7- Nagada II kültürüne ait mezar. İ.Ö.3200, h. 1.63 cm.

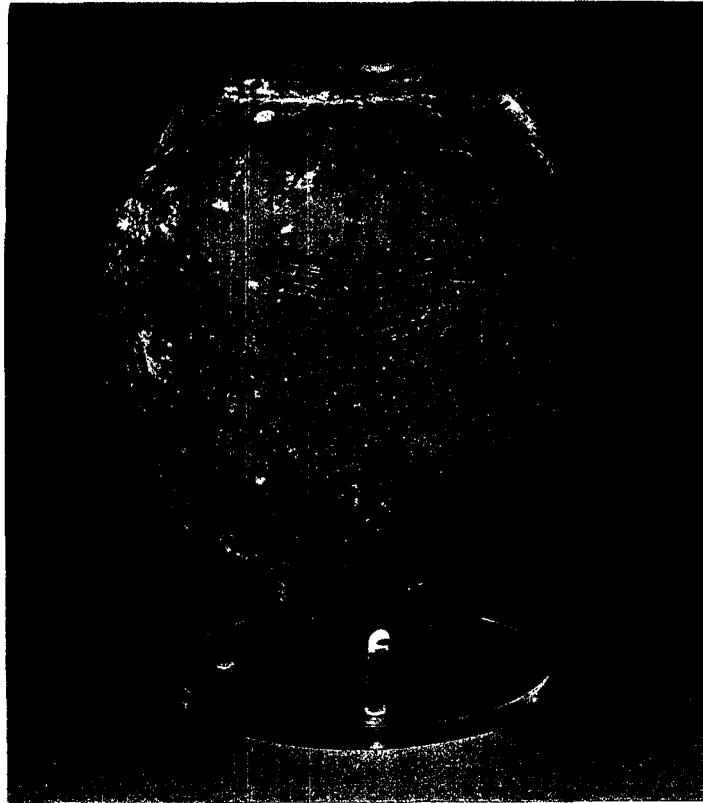
“Nagada I kültürünün başlıca endüstrisi; taş vazolar ve çoğu hayvan biçimli kozmetik kaplar ile tören asalarından oluşan seramoni araç-gereçlerinin üretimiydi. Bu çalışmaların çoğu bazalt ve granit gibi sert taşlardan yapılmıştı. Bu dönemdeki zanaatkarlar, Firavunlar dönemiyle bile kıyaslanamayacak bir başarıyı elde etmiştir” (Manley, 1996, s. 21) (Resim 8). Ayrıca, Mısır’a ait ilk bakır örneklerine de Nagada I kültüründe rastlamaktayız.

Resim 8- İki formda yetki belirtisi olarak kullanılan tören asasıdır. Disk biçimli olan, Nagada I kültürüne ait (İ.Ö.4000-3500), g.8.8 cm Armut biçim briket taştan yapılmış olanı, Nagada II kültürüne aittir (İ.Ö. 3500-3100), h. 6.9 cm.

Yaklaşık İ.Ö. 3500-3100 dönemine rastlayan Gerze kültürü olarak da bilinen Nagada II kültürünün, Nagada tipi elsanatı ürünleri, Buto gibi daha kuzeydeki yerleşim alanlarında da kullanılmaktaydı. *“Belli bir siteye ait obje ve fikirlerin bu tip dağılımı, egemen bir halk grubunun yayılışına kanıt olmaktan çok, Mısır’da kültürel ve ekonomik birliğin bir sistem halinde bütünleşmeye başlamasının sonucuydu”* (Manley, 1996, s. 21).

Nagada II kültüründeki geniş çaplı ticaretin karakterini, Filistin ve Suriye’den getirilen çömleklerden esinlenerek yapılan “dalgalı kulplu” çömlekler oluşturur. Bu çömlekler üzerine; avcılık, deniz, atletizm, savaş, dans eden insanlar gibi motifler işlenmiştir (Resim 9).

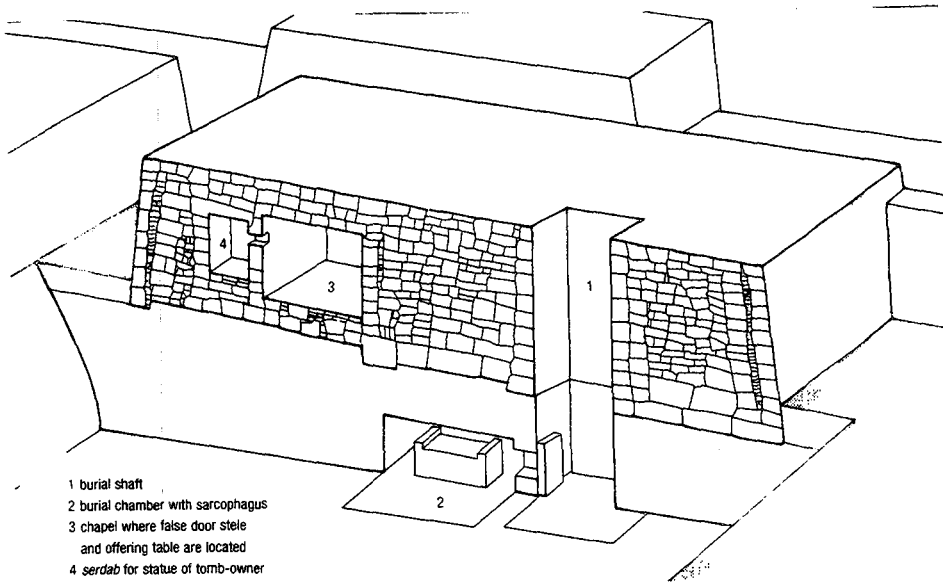

Resim 9- Nagada II kültürü kayık ve deniz motifleri, İ.Ö.3500, h. 30,5 cm.

Nagada I ve Nagada II kültürleri, en çok ticaretten zenginleşmişler ve tahmini olarak, bu üstünlükleriyle, diğer siteleri kültürel olarak etkileri altına

almışlardır. “*Bununla birlikte, Mısır’da, Nagada II kültürüyle beraber anısal sanatın belirtileri de görülür*” (Güral, 1993, s. 3).

Nagada kültürlerinde, ölü bir yere gömülür ve üzerine bir tümsek yapılırdı. Bu tümseklerin yükseliği, ölenin kudreti ve zenginliği ile doğru orantılıydı. “Mastaba” adı verilen bu mezarların, yan duvarları meyilli kare prizma biçimindedir. Mastabalar, piramitlerin bugün gördüğümüz biçimlerinin ilk evresi olması açısından da önem taşımaktadır (Resim 10).

- 1 burial shaft
- 2 burial chamber with sarcophagus
- 3 chapel where false door stele and offering table are located
- 4 serdab for statue of tomb-owner

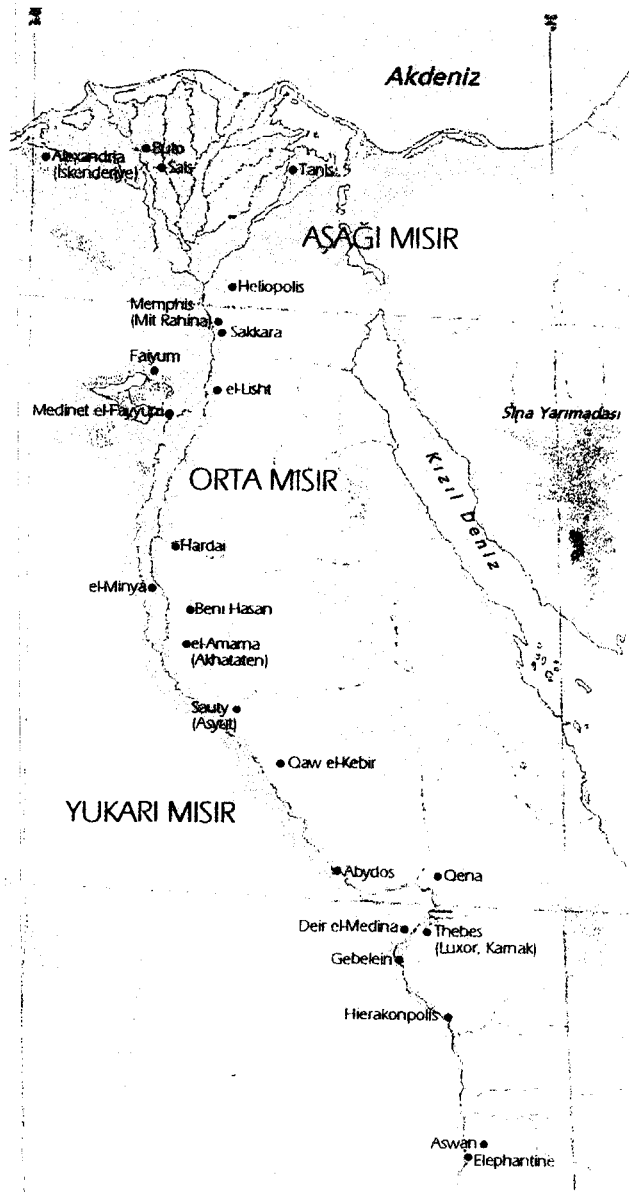
- 1-Mızrakların bulunduğu oda,
- 2-Lahit’in bulunduğu gömü odası,
- 3-Ölünün, değerli ve özel eşyalarının bulunduğu bölüm,
- 4-Mezar sahibinin heykelinin bulunduğu oda.

Resim 10- “Mastaba” adı verilen mezar odasının planı.

Tarih öncesi dönemin son evresi sayılan Nagada II kültürünün son döneminde ortaya çıkan ve kendilerini Gök Tanrısı Horus’la özdeşleştiren Hierakonpolis kralları, Mısır’ın siyasal ve kültürel birliğini sağlamışlardır. “*Maddi kültürde köklü bir dönüşüme ve ilk bürokratik yönetimin kuruluşuna sahne olan bu süreç Tarih Öncesi’nden yazılı tarihe geçişin koşullarını yaratmıştır*” (Ana Britannica, 1986, Cilt 16, s. 33).

Nagada II kültürünün hemen ardından başlayan; Memphis, Thebes, Akheataten gibi yeni başkentlerin kurulduğu, sınırların genişletildiği ve Mısır'a ait karakteristik sanatın oluşturulduğu, Sülale yönetimlerine dayalı dönemlerde, Mısır Uygarlığı, siyasal ve kültürel bir gelişme göstermiştir.

I. Sülaleden, XXX. Sülale'ye kadar olan dönemde, ülkede; İlk Sülaleler, Eski Krallık, I. Ara Dönem, Orta Krallık, II. Ara Dönem, Yeni Krallık, Geç Dönem ve III. Ara Dönem yaşanmıştır (Resim 11).

Resim 11- I. Sülale'den XXX. Sülaleye kadar olan yerleşim yerlerinin haritası.

1.2.2. İlk Sülaleler Dönemi (İ.Ö.3100-2686)

Nagada II kültürünün hemen ardından gelen İlk Sülaleler dönemi; I. Sülale ve II. Sülale dönemlerini içerir.

Bu dönemde ülke; dinsel inanışın bir parçası olarak, sağlam yönetim, bilimsel bilgi ve sanatla merkezleşmeye doğru adım atmıştır. Bunun sonucu da; *“Tanrıların, formal kültürleri ile krallık ve sanat da dahil olmak üzere firavun kültürünün karakteristik tanımlaması, İlk Sülaleler döneminde başlamıştır”* (Manley, 1996, s. 24).

Mısır’ın ilk kralı Menes (Narmer), Aşağı ve Yukarı Mısır’ı tek bir taht altında birleştirmiştir. Memphis şehrini başkent yapmış ve çeşitli sulama alanları inşa ettirmiştir. I. Sülale (İ.Ö.3100-2890), İ.Ö. 2950’de gelişiminin doruğuna ulaşmış ve sınırlarını Nubia (Nübye) ve Sina’ya kadar genişletmiştir.

I. Sülale soyundan gelenler arasındaki taht çekişmeleri sonucunda, II. Sülale (İ.Ö. 2890-2686) kurulmuştur. Çok geçmeden de iç çatışmalarla sarsılan II. Sülale yerini, III. Sülale’ye (İ.Ö. 2686-2613) bırakmıştır.

1.2.3. Eski Krallık Dönemi (İ.Ö. 2686-2181)

Eski Krallığın kurucusu olarak kabul edilen Coser (Zoser, Dijoser veya Netjerikhet), III. Sülale’nin ikinci firavunudur. Eski Krallık dönemi, III. Sülale, IV. Sülale, V. Sülale ve VI. Sülale dönemlerini içerir.

1.2.3.1. III. Sülale Dönemi (İ.Ö. 2686-2613)

Bu dönemde, firavun Coser, büyük teknolojik yeniliklere ön ayak olarak Sakkara yakınlarında ilk taş piramit grubunu yaptırmıştır (Resim 12).

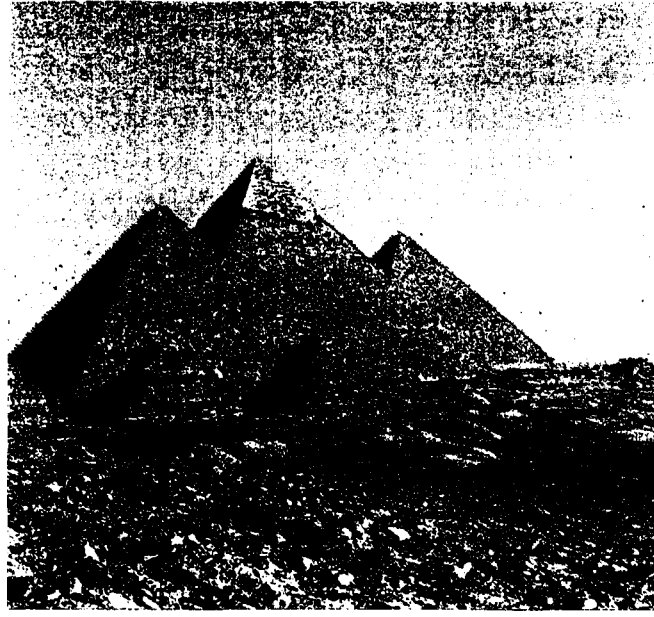

Resim 12- Firavun Coser'in Sakkara yakınlarında yaptırdığı basamaklı piramit. Mısır'da yapılan, taş yapıların ilk önemli örneğidir.

1.2.3.2. IV. Sülale Dönemi (İ.Ö. 2613-2494)

“Güçlü bir merkezi yapıyla ayırt edilen IV. Sülale'nin yönetimi toprağa bağlı köylülerin aşırı biçimde sömürülmesine dayanıyordu. Bu yolla elde edilen yüksek devlet gelirleri büyük tapınakların ve piramitlerin yapımına aktarılıyordu” (Ana Britannica, 1986, Cilt 16, s. 34). Böylece de, Eski Krallığın “Piramitler Çağı” başlamış oldu. Gize yakınlarında inşa edilen, Keops (Khufu), Kefren (Khafa) ve Mikerinos (Menkoura) piramitleri, bu anlayışın ve “Piramitler Çağı”nın simgeleridir (Resim 13).

Resim 13- Gize'deki; Keops, Kefren ve Mikerinos piramitleri.

1.2.3.3. V. Sülale (İ.Ö. 2494-2345) ve VI. Sülale (İ.Ö. 2345-2181) Dönemleri

V. Sülale döneminde, Güneş Tanrısı Ra'ya (Re) tapınılmaya başlanmış ve güneşe tapma devlet dini olarak kabul edilmişti. Tanrı Ra için tapınaklar yapılmıştı. VI. Sülale dönemi ve sonrasındaki dönemlerde ise, firavunlar kendilerini "Ra'nın oğlu" olarak nitelendirmeye başlamışlardı.

VI. Sülale döneminin sonlarına doğru; kuramsal bir nitelik kazanan bürokrasi üstünde, firavunların denetiminin zayıflaması ve bölgelerin merkezden giderek uzaklaşması, Mısır'da karanlık bir dönemin başlamasına etken oluşturmuştur.

1.2.4. Birinci Ara Dönem (I. Ara Dönem) (İ.Ö. 2181-2055)

I. Ara dönem; VII. Sülale, VIII. Sülale, IX. Sülale, X. Sülale ve XI. Sülale dönemlerini içeren bir anarşi dönemidir.

Bu dönemde, firavunlar, merkeze bağlı bölgelerin toprak için birbirleriyle savaşmalarını engelleyemeyecek kadar zayıf düşmüşlerdi. Sonunda krallık ikiye bölündü.

Bunlar;

1. Başkenti Herakleopolis olan, IX. Sülale (İ.Ö. 2160-2125) ve X. Sülale (İ.Ö.2125-2055) Krallığı,
2. Başkenti Thebes olan, XI. Sülale (İ.Ö. 2125-2055) Krallığı, olarak anıldı. (XI. Sülalenin İ.Ö.2125-2040 arasındaki dönemi I. Ara döneme ait, İ.Ö.2055-1650 arasındaki dönemi ise Orta Krallığa aittir). XI.Sülale birinci ve ikinci dönemlerde etkilerini sürdürdü.

Bu iki krallık birbirine egemen olabilmek için sürekli savaştılar. Sonuçta XI. Sülale firavunlarından II. Mentuhatep (Nebhepetra) Aşağı Mısır'ı ele geçirdi ve merkeze dayalı yönetimi kurdu. Orta Krallık dönemini başlattı.

1.2.5. Orta Krallık Dönemi (İ.Ö. 2055-1650)

XI. Sülale döneminde kurulan Orta Krallık, XII. Sülale, XIII. Sülale ve XIV. Sülale dönemlerini de içerir.

XI. Sülale'nin son firavununun ölümü üstüne çıkan iç karışıklıklar sırasında, vezir I. Amenemhat (Sehetepibra) yönetime el koyarak XII. Sülale'yi (İ.Ö. 1985-1795) başlattı. Bu dönemde, Memphis'te yeni bir başkent kuruldu ve Ölüm Tanrısı Osiris ön plana çıkarılarak krallığın baş tanrısı ilan edildi.

Ayrıca, Nubia'ya seferler düzenlenerek Nil'in ikinci çağlayanına kadar olan topraklar ele geçirildi, düzenli bir ordunun örgütlenmesi ve inşa edilen geniş çaplı sulama sistemleriyle tarımsal üretimde büyük bir atılım sağlandı.

Mısır'ın ilk kadın hükümdarı olarak bilinen Sobekneferu'nun (Sobekkara) tahta çıkışından kısa bir süre sonra XII. Sülale sona erdi.

Taht çekişmeleri yüzünden kısa ömürlü olan XIII. Sülale (İ.Ö. 1795-1650 sonrası) döneminde; kargaşa ortamının sonucu olarak, Mısır'ın önemli tampon bölgelerdeki askeri varlığı zayıfladı ve istilalar başladı. Bu arada, ordunun başında Nubia seferine çıkan vezirlerden biri, Thebes'i başkent ilan ederek XIV. Sülale'yi (İ.Ö. 1750-1650) başlattı.

Gün geçtikçe artan sülale çekişmeleri yüzünden, ülke bir kez daha karanlık bir döneme girdi.

1.2.6. İkinci Ara Dönem (II. Ara Dönem) (İ.Ö. 1650-1550)

Bu dönem, XV. Sülale, XVI. Sülale ve XVII. Sülale dönemlerini içerir.

Sülale çekişmeleri ile ülkenin bir kez daha parçalanmasından sonra; Yukarı Mısır'da yaşayan Kush'lar (Kuşiler), Aşağı Nubia'yı işgal ederken, ülkenin kuzeyini istila eden ve Avaris'i başkent edinen Hyksoslar XV. Sülale'yi (İ.Ö. 1674-1567) kurdular.

Memphis'te, XVI. Sülaleyi (İ.Ö. 1650-1550) başlatan Mısırlılar, Hyksosların askeri gücü karşısında etkisiz kaldılar. Thebes'te hüküm süren Mısırlı firavunların kurduğu XVII. Sülale (İ.Ö. 1650-1550) ise, varlığını Hyksosların üstünlüğünü kabul ederek korudu.

Hyksos Krallığı, Mısır'a birçok yenilikler getirerek, ülkenin teknolojik alanda Batı Asya'ya yetişmesinde önemli rol oynamıştır. Fakat, Thebes'li ayaklanmacıların başlattığı bağımsızlık savaşı Kushların Hyksoslar ile ittifak yapmalarına karşın, başarıyla sonuçlandırılmıştır.

1.2.7. Yeni Krallık Dönemi (İ.Ö. 1550-1069)

Mısır'ın en parlak dönemi olan, XVIII. Sülale, XIX. Sülale ve XX: Sülale'yi içeren Yeni Krallık dönemi; Hyksosları ve Kushları ülkeden çıkarıp, XVIII. Sülale'yi kuran Thebesli ayaklanmacılar tarafından başlatılmıştır.

1.2.7.1. XVIII. Sülale Dönemi (İ.Ö. 1550-1295)

Başlıca firavunları, Hatshepsut (Maatkara), III. Thutmose (Aakheperenra), IV. Amenhotep (Akhataten), Tutankhamun (Nebkheperuna) ve Ay (Kheperheperura) olan XVIII. Sülale döneminin kurucusu, firavun Ahmose (Nebpehtyra)'dır.

XVIII. Sülale döneminde, Yakındoğu'da güçlü bir devletin olmayışı, Mısır'ın doğuya doğru yayılmasını kolaylaştırmış ve yeni toprakların, yararlılık gösteren komutanlara dağıtılmasıyla da bir askeri sınıf yaratılmıştır. Ayrıca, bu dönemde, rahipler sınıfı da, gün geçtikçe zenginleşmiş ve sonunda, Mısır'ın ekili alanlarının üçte birine sahip olmuşlardır.

İ.Ö. 1352'de tahta çıkan IV. Amenhotep, Aton'a dayalı, tek tanrılı bir din yaratmaya çalışarak, dinde reform yapmıştır. Daha sonra "Akhenaten" adını alan IV. Amenhotep, Amarna'da başkenti "Akhataten" (El-Amarna) Aton, dinin merkezi olan yerleşim yerini kurmuştur. Bu dönem, "Amarna Çağı" olarak bilinir. Ondan sonraki firavunlarsa, çok tanrılı dini geri getirmeye çalışmışlar ve

başkenti tekrar Thebes'e taşımışlardır. Sonunda XVIII. Sülale'nin son firavunu Horemheb, geleneksel "Amon" dini geri getirmiştir.

1.2.7.2. XIX. Sülale (İ.Ö. 1295-1294) ve XX. Sülale (İ.Ö. 1186-1096) Dönemleri

Horemheb'in veziri olan, I. Rameses, XIX. Sülale'nin kurucusu olarak kabul edilir.

XIX. Sülale döneminde; Suriye'de Mısır üstünlüğünü sağlayabilmek için, I. Sety ve II. Rameses, Hititlilerle savaşmışlardır. "*Hititlilerle yapılan Kadeş Savaşı'nda bir sonuç alamayan II. Rameses, daha sonra Asur tehdidi karşısında, Hititlilerle Kadeş Antlaşmasını (İ.Ö. 1270) yapmıştır*" (Groller International Americana, 1993, Cilt 10, s. 70). Böylece, Suriye iki komşu devlet arasında paylaşılmıştır.

Firavun Sethnakhte tarafından kurulan XX. Sülale döneminde, birbirini izleyen savaşlarla Mısır ekonomisi büyük ölçüde bozulmuştur. Yönetimdeki bozukluğunda etkisiyle, yüksek görevliler ve komutanlar bağımsızca davranmaya başlamışlardır. Özellikle, Thebes rahipleri, siyasal alanda büyük önem kazanmıştır. Sonunda, XI. Rameses döneminde başlayan iç savaş, Yeni Krallığın çökmesiyle sonuçlanmıştır.

1.2.8. Üçüncü Ara Dönem (III. Ara Dönem) (İ.Ö. 1069-747)

XXI. Sülale, XXII. Sülale, XXIII. Sülale ve XXIV. Sülale dönemlerini içeren III. Ara Dönemde, diğer ara dönemler gibi bir karışıklık dönemidir.

Tanis valisi Smendes, kendini firavun ilan ederek, XXI. Sülale'yi (İ.Ö. 1069-945) kurmuştur. Böylece Mısır, Smendes'in soyundan gelen XXI. Sülale firavunları, Thebes'li komutanlar ve Amon rahipleri arasında bölüşülmüştür. I. Sheshong'un tahta el koymasıyla da, Mısır'ın kuzey kesimi, Libya kökenli XXII. Sülale'ye (İ.Ö. 945-715) geçmiştir. Bu arada Thebes'te XXIII. Sülale (İ.Ö. 818-715) olarak bilinen yeni bir hanedan ortaya çıkmıştır. Delta bölgesinde de XXIV. Sülale (İ.Ö. 727-715) kurulmuştur. Bu bölünme sonucunda, çatışmalar ve kanlı iç savaşlar patlak vermiş ve İ.Ö. 8. yy.'da, Mısır onbir özerk eyalete bölünmüştür.

1.2.9. Geç Dönem (İ.Ö. 747-332)

Bu dönem XXV. Sülale, XXVI. Sülale, XXVII. Sülale (I. Pers Dönemi), XXVIII. Sülale, XXIV. Sülale (Saite Dönemi), XXX. Sülale ve II. Pers dönemini içerir.

Parçalanan ülkede, Kush hükümdarlarından Piy (Piankhy), XXV. Sülale'yi (İ.Ö. 747-656) kurmuştur. Ama, Yakındoğu'da güç kazanan Asurlular; Kushları, Mısır'ın siyaset sahnesine çıkarıp, Mısır yönetimini, delta bölgesindeki yerel prenslere bırakmışlardır. Sais şehrinin prensi, I. Psamtek (Wahibra) bağımsızlığını ilan ederek XXVI. Sülale'yi (İ.Ö. 664-525) kurmuştur. Pers saldırılarına fazla dayanamayan XXVI. Sülale, yerini Ahameni Sülalesinden gelen, Pers hükümdarlarının kurduğu, XXVII. Sülale'ye (İ.Ö. 525-404) bırakmıştır.

Pers hükümdarı II. Darius'un ölümüyle kurulan, XXVIII. Sülale (İ.Ö. 404-399) Mısır'a bir süre bağımsızlığını kazandırmıştır. Fakat bu dönem, sürekli taht çekişmeleriyle geçen bir sürecin de başlangıcı olmuştur. Kısa ömürlü, XXIX. Sülale (İ.Ö. 399-393) ve XXX. Sülaleleri (İ.Ö. 380-343), Pers saldırılarına karşı,

Mısır'ın bağımsızlığını korumaya çalışmışlardır. Fakat XXX. Sülale'nin son firavunu II. Nectanebo'nun Pers hükümdarı II. Artaxerxes'le yaptığı savaşta yenilmesiyle, Pers yönetimine dayalı XXXI. Sülale (İ.Ö. 343-332) kurulmuştur.

1.2.10 Helenistik Dönem (Ptolemaic Dönem) (İ.Ö.332-32)

Ptolemaic dönem olarak da bilinen Helenistik dönem, Makedonya Sülaleleri ve Ptolemaios Sülalelerinden oluşur.

İ.Ö. 332'de Mısır'ı, Perslerden alan Büyük İskender'in ölümüne kadar ülkeyi, Makedonya Sülaleleri (İ.Ö. 332-310) yönetmiştir. Ölümünden sonra ise, İskender'in komutanlarından Ptolemaios, ülkeyi 300 yılı aşkın yönetecek, Ptolemaios Sülale'sini (İ.Ö. 305-30) kurmuştur.

İçte güçlü bir merkezden yönetim, dışta da başarılı bir yayılma siyaseti izlenmesi, önceleri ülkeye refah ve zenginlik getirmiştir. Daha sonra başlayan Sülale içi kavgalar, kanlı bir biçimde bastırılan ayaklanmaların oluşmasına ortam hazırlamıştır.

Ptolemaios Sülalesi hükümdarları geleneksel dini destekledilerse de, Mısırlılar, Makedonyalı yüksek görevlilerin ve askerlerin başlarına getirilmesinden hoşlanmamışlardır. İ.Ö. 30'da, son Ptolemaic hükümdarı VII. Cleopatra'nın ölümünün ardından, Roma yönetimi Mısır'ı ele geçirerek Ptolemaios Sülale'sine son vermiştir.

1.2.11. Roma Yönetimi (İ.Ö. 30-İ.S. 395)

Roma'ya bir eyalet olarak bağlanan Mısır, Roma İmparatorluğunu besleyen bir tahıl ambarıydı. Bu nedenle bu dönemde, özel toprak mülkiyetinin ve ticaretinin, ekonomideki rolü geliştirilmiştir.

Yunan kültürüne dayalı Helen kültürünün, Mısır'daki, açık üstünlüğü Roma yönetiminde de sürmüştür. Bununla birlikte geleneksel Mısır kültüründe varlığını korumuştur.

Romalıların, Mısır'da yürüttüğü siyaset sonuçta büyük sorunlarda yaratmıştır. Özellikle para değerinin hızla düşmesi ve vergilerin arttırılması, ciddi ekonomik sorunlara yol açmıştır.

1.2.12. Bizans Yönetimi (İ.S. 395-642)

İ.S. 395'de, Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesiyle Mısır, Bizans'ın (Doğu Roma) bir parçası oldu. Hıristiyanlığın hızla yayılmasıyla Mısır; yoğun din çekişmeleri sonunda, dört yerel hükümdar ailesi arasında paylaşıldı. Bu bölünme, İ.S. 639-642 tarihleri arasında müslüman Arapların, Mısır'ı bütünüyle fethetmelerini kolaylaştırdı.

1.2.13. İslam-Arap Kimliğinin Gelişmesi ve Sonrası

Müslüman-Arapların fethiyle Mısır, Emevi ve Abbasi Sülaleleri döneminde, yaklaşık 200 yıl valiler aracılığı ile yönetilmiştir. Daha sonraları da, Fatimiler, Eyyubiler ve Memluklar tarafından yönetilen Mısır, 16. yy.'da Osmanlıların eline geçmiştir. Mısır'a vali olarak atanan, Mehmet Ali Paşa, Osmanlı yönetimini tanımakla birlikte, kendine bağlı bir yönetim oluşturmuştur. Mehmet Ali Paşa'dan sonra gelen valilerde ülkeyi, aynı yaklaşımla yönetmişlerdir. 1896'da, İsmail Paşa döneminde, Süveyş Kanalı'nın açılmasıyla da Mısır, stratejik önem kazanmıştır. Bunun sonucu da; İngiltere, Fransa gibi Avrupa devletleri Mısır'a göz dikmişlerdir.

İngilizlerin 1882’de Mısır’ı işgal etmeleriyle de, öteden beri süren İngiliz-Fransız rekabeti İngilizlerin lehine sonuçlanmıştır. İngilizler, Mısır’da resmi bir siyasal denetim yerine, sömürgeye dayalı bir yönetim kurmuşlardır. Bunun sonucunda da; Mısır yönetimini güçlendirmek yerine, istedikleri gibi yönetebilecekleri, sembolik bir güç olarak ayakta tutmuşlardır. I. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden bu sömürge yönetim, ülke düzeyinde bir örgüte dönüşmüş olan “Valf Partisi” tarafından, 1936’da İngiliz kuvvetlerinin çekilmeye zorlanmasıyla bitmiştir. Bunun sonucunda Mısır, bağımsızlığına kavuşmuş ve Krallık dönemi başlamıştır.

1952’ye kadar devam eden Krallık yönetiminin bir darbeyle yıkılmasıyla, demokratik ve sosyalist bir devlet olan, Mısır Arap Cumhuriyeti’nin de temeli atılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MISIR DİNİ VE SANATI

Mısır dinine ve inancına dayanan Mısır kültürü, karakteristik Mısır sanatında oluşmasına ortam hazırlamıştır. Buna bağlı olarak da, Mısır dini ve inancı, mısır sanatını doğrudan etkilemiştir.

2.1. MISIR DİNİ

Mısır'da, Neolitik dönem ile İ.S. ilk yüzyıllar arasında görülen dinsel inanç ve uygulamalar, hem halk geleneklerini hem de saray dinini içine alan Mısır dinini oluşturmuştur.

İ.Ö. 3000'den önce Nil Vadisi boyunca sayısız yerleşim merkezlerinde hem insan hem tanrı biçimini alabilen yerel birçok tanrıya tapılmaktaydı. Siyasal birliğin sağlanması ve merkezi yönetimin kurulmasından sonra ise; ülke çapında tanınan yerel tanrıların yanısıra, yaşayan firavunlara da tapılmaya başlanması, çok tanrılı karakteristik Mısır dinini oluşturmuştur. Yeni Krallık döneminin firavunlarından, IV. Amenhotep, Aton'a (Aten) dayalı tek tanrılı bir

din kurmuş, fakat ondan sonraki firavunlar tekrar, çok tanrılı dini geri getirmişlerdir.

“Mısır çoktanrıcılığının pek fazla sayıdaki Tanrıları arasından bazıları, çeşitli sebepler yüzünden, bilhassa dikkat çeker. Bunların ön planında, karısı İsis ve oğlu Horus’la birlikte, Osiris yer almaktadır” (Challaye, 1960, s. 39). Osiris, ölüm tanrısıdır. Ayrıca, güneş tanrısı ve güneş tanrılarının en büyüğü olan Ra, Mısır dininde önemli bir yer tutar. Hatta, VI. Sülale dönemi ve sonraki dönemlerde firavunlar kendilerini, Ra’nın oğlu olarak nitelendirmeye başlamışlardır. *“Güneş Tanrısı Ra’nın sembolü, şahin başıdır”* (Young, 1879, s. 86).

Mısır dininde, tanrılar çoğu zaman hayvan başlarıyla ya da hayvanlar aleminden alınan bazı ayrıntılarla tasvir edilmiştir. Örneğin; Horus, şahin başı; İsis, inek boynuzları taşır. Ayrıca tanrıların cinsiyetleri de vardır. Böylece tanrılar kendilerini yaratabilir ve varlıklarını sürdürebilir hale gelmişlerdir.

Tanrılara tapılmak için yapılan ayinler, tanrılarının evleri sayılan tapınaklarda yapılmaktaydı ve tapınakların hizmeti için çok sayıda rahip kullanılmaktaydı. Her tapınağın kutsal odası, yerel tanrının barınağıydı ve çoğu tapınağın arkasında halkın ibadet edebileceği alanlar ayrılmıştı. Ayrıca, evlerdeki kutsal odalarda da tanrılara ibadet edilmekteydi.

Tapınaklar, her dönemde kutsal ibadetin merkezi olarak kalmış ve zamanla da ekonomik ve siyasal işlevleri önem kazanmıştır.

Mısır dini ve inancı hakkında bilgi edinmemizi sağlayan üç önemli arkeolojik kaynak bulunmaktadır. Bunlar; Piramitler Kitabı, Sandukalar (Tabutlar) Kitabı ve Ölüler Kitabı’dır.

Piramitler Kitabı; Sakkara'daki, V. Sülale ve VI. Sülale dönemlerinden kalma piramitlerin iç duvarlarına kazılmış, dinsel ayinler ve firavunun öbür dünyadaki kaderi hakkında bilgi veren metinlerden oluşur. Sandukalar Kitabı; Orta Krallık dönemine ait tahta sandukaların içlerine hiyeroglif (Mısır alfabesi) harflerle yazılmış olan ve ölüyü öbür dünyada tehdit eden tehlikelerden korumak amacı güden formüllerden oluşan metinlerdir. Ölüler Kitabı ise; Yeni Krallık dönemindeki, mumyaların sargıları içine yerleştirilmiş, papirüs üzerine yazılmış, sihir formülleri ve ölülerin kaderiyle ilgili dua metinlerinden oluşmuştur.

Mısırlılar, ölüm sonrası yaşamla özellikle ilgilenmişlerdir. Çünkü, Mısırlılar yeryüzündeki yaşamın, insanın varoluşunun yalnızca bir parçası olduğuna ve ölümün insanı yok etmediğine inanıyorlardı. Onlar için yaşam süreliydi. Bu nedenle öteki dünya için bedeninin korunmasına da önem vermişlerdi. *“Ka denilen ikinci ruh; beden, bozulmuş, çürümüş veya tanınmayacak haldeyken, açlık çekecek ve öteki yaşamda tehlikeye düşecekti”* (Shaw, Nicholson, 1995, s. 190). Ölüyü mumyalamanın nedeni olan bu inanç, yalnızca iç organların çıkarılması ve ölünün sargılanması gibi teknik bir süreç değil, aynı zamanda dinsel bir ayin süreciydi (Resim 14).

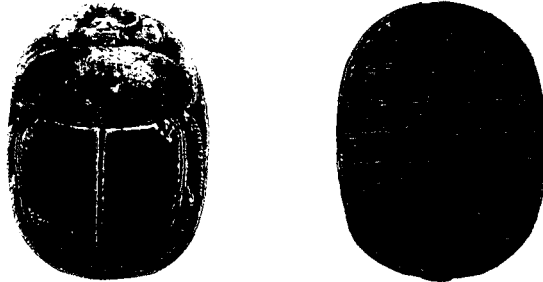

Resim 14- Mumya

Mısır'daki arkeolojik buluntuların çoğuna kaynaklık eden mezarlar, ruhun ebedi dinlenme yeri olarak düşünölmüştü. Tarih öncesi zamanlardan beri, ölüün yanına yiyecek, kap-kacak, zinet eşyası gibi şeylerin konulmasında, bu ebedi dinlenme yerinde ölüün yaşayabilmesi ve mutlu olması inancından kaynaklanıyordu.

Eski Krallık döneminde önemli kişilere ait mezarlar, firavun mezarlarının yanına toplanmıştı. Önemli kişilerin firavunun yanında öteki dünyaya güvenle geçileceğine inanılıyordu. Sonraki dönemlerdeyse, ölüer bu geçişi, Sandukalar Kitabı ve Ölüer Kitabı'nda yeralan öteki dünyaya geçiş için gerekli büyülerle kendi başlarına yapmaya başlamışlardır.

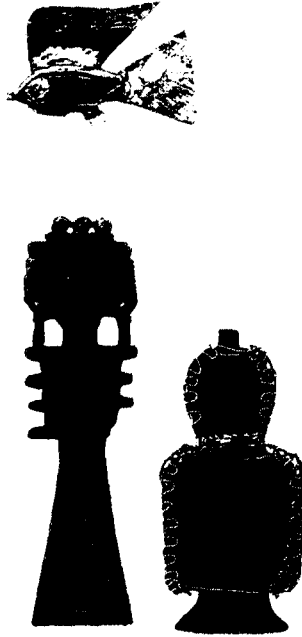
Mısır'da büyü biliniyor ve uygulanıyordu. Büyü, Mısırlıların çevrelerindeki gizemli alanın bir bölümünü denetleyebileceklerine inanmalarıyla daha da yaygınlaşmıştı. Yeni Krallık döneminde, tanrılardan korunmak ve onlarla özdeşleşmek için, "scrabaeus" (scrarab) denilen kutsal böcek biçimli büyük muskalar kullanılmaya başlanmıştı (Resim 15). Scrabaeus (bok böceği) yaratımın ve ölümsüzlüğün sembolüydü. *"Bok böceği, yumurtalarını bir gübre toprağına yerleştirir ve güneş ışıklarından saklanacak şekilde bunu kuma gömer. Sonrada yumurtaların kırılmasıyla, yavru bok böcekleri toprağın üzerine çıkarlar. İşte bu, Mısırlılara ait mükemmel bir yaratılış simgesidir"* (Young, 1879, s. 85).

Resim 15- Scrabaeus

Muska taşıdığı özelliğe göre; taştan, metalden, camdan veya mısır çamurundan yapılırdı. Çoğunlukla kutsal objeler ve hayvanlarla tasvir edilen muskalara, Meket, Nehet, Sa veya Medja denilirdi.

Koruyucu sihir gücüne sahip olduğuna inanılan muskaların, özel niteliklerini de, muskayı taşıyan kişiye taşıdığına inanılırdı. Örneğin; bu inanca göre, boğa ve aslan muskaları taşıyan kişiler, bu hayvanların kuvvetine ve vahşiliğine de sahip olurlardı. I. Ara dönem sırasında da, muska şekli olarak gerçekte kaybedilmiş veya sakatlanmış beden parçasının yerine hizmet edeceği düşüncesiyle, insan vücuduna ait parçalarda kullanılmıştır. Ayrıca muskaların, ölünün mumyalanmış bedenine takılmak üzere özellikle hazırlanmış olanlarına da rastlanmıştır (Resim 16).

Resim 16- Çeşitli Mısır muska örnekleri

2.2. MISIR SANATI

Mısır uygarlığının, en sadık tanığı olan Mısır Sanatı, benzersiz özellikleriyle de hemen dikkati çeker. Belirli kurallara dayanan bu sanat Yukarı

ve Aşağı Mısır'da yaklaşık 3000 yıllık bir süre içinde görülen, yaşamın, inancın, dinin ve firavunların özelliklerini yansıtmaktadır.

Mısır Sanatı'nda, "*Her yapıt belli bir eylemde bulunmak ve yararlı olmak için yapılmıştır. Her anıtın yaşamsal bir işlevi vardır*" (Triplex Evimiz Dergisi, 1997, Sayı 17, s. 25). Dinsel inanca ve inanişe dayanan bu yaklaşım karakterize olmuş Mısır Sanatı'nın özelliklerini gösterir.

Burada, Mısır Sanatı; mimari, heykel, resim, cam ve seramik olarak ele alınmıştır.

2.2.1. Mısır Mimari Sanatı

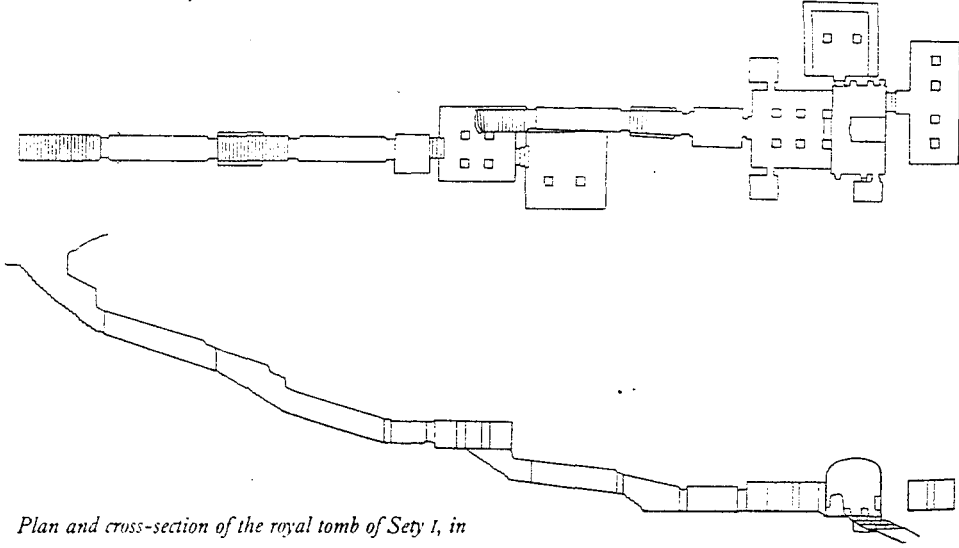
Mısır mimarisinde kullanılan en önemli yapı malzemeleri taş ve kerpiçtir. Taş daha çok mezarlarda ve tapınaklarda; kerpiç ise, ev hatta saray gibi konut mimarlığında ve savunma yapılarında kullanılmıştır.

Mısır mimarisinde, önemli bir yere sahip olan mezarların ilk örneklerine Nagada II kültüründe rastlamaktayız. Anıtsal mimarinin de başlangıcı sayılan mastabaların üst üste konmasıyla oluşan piramitlerin ilki, Coser'in basamaklı piramitidir.

Sağlam formlarıyla ebediliğin sembolü olan piramitler, Eski Krallık döneminin mezar yapısını oluşturur. Gize yakınlarında bulunan Keops, Kefren ve Mikerinos piramitleri bu döneme ait en iyi örneklerdir. Orta Krallık döneminde yapılan piramitler ise, Eski Krallık döneminde yapılan piramitlerden daha küçük tutulmuştur.

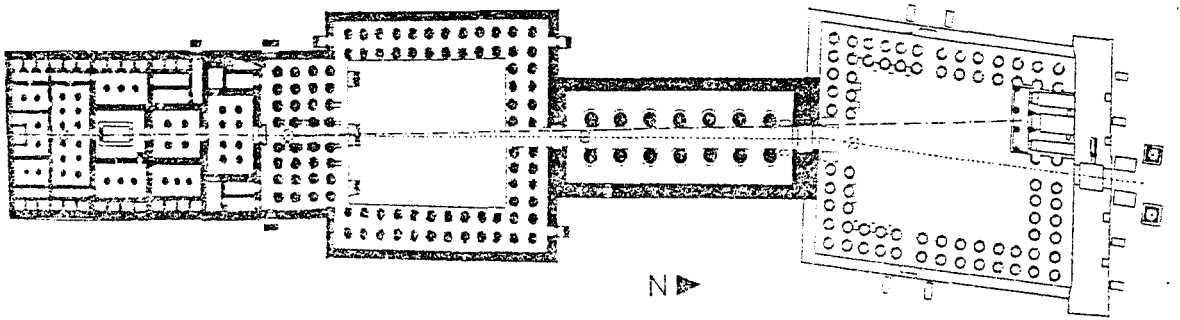
Kaya mezarlarının yapımına ise, Yeni Krallık döneminde geçilmiştir. Bu kaya mezarlarının en iyi örneğini, XIX. Sülale'nin ikinci firavunu olan I. Sety'nin mezarı oluşturur (Resim 17).

Plan and cross-section of the royal tomb of Sety I, in

Resim 17- I. Sety'nin mezar planı

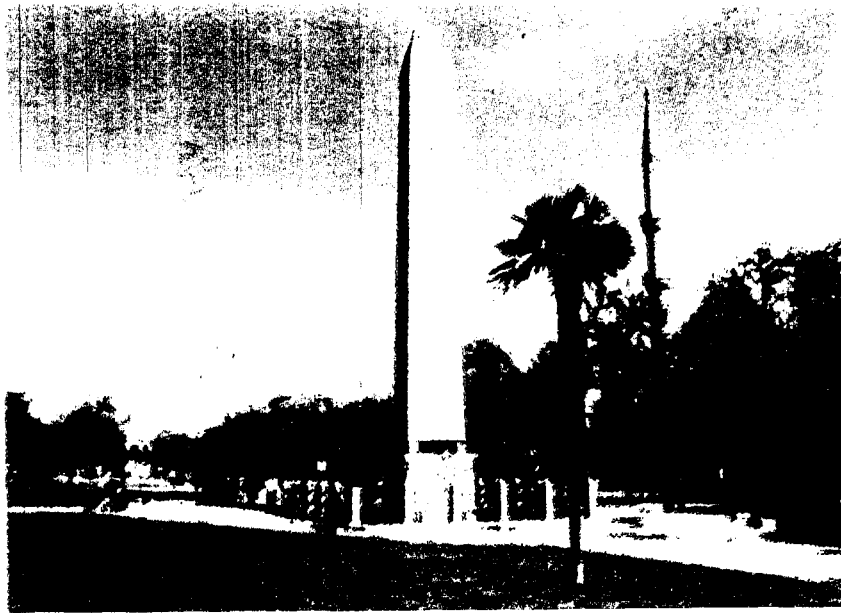
Mısırlılar, tanrılara tapılmak için yapılan ayinleri, tanrıların evleri sayılan tapınaklarda yapıyorlardı. Bu nedenle, tapınak yapımına önem vermiş ve birçok tapınak inşa etmişlerdir. "*Günümüze en iyi biçimde kalmış, aynı zamanda en güzel tapınaklardan biri ise Luksor (Luxor)'dır*" (Ana Britannica, 1986, Cilt 16, s. 45) (Resim 18).

Resim 18- Luksor Tapınağı Planı

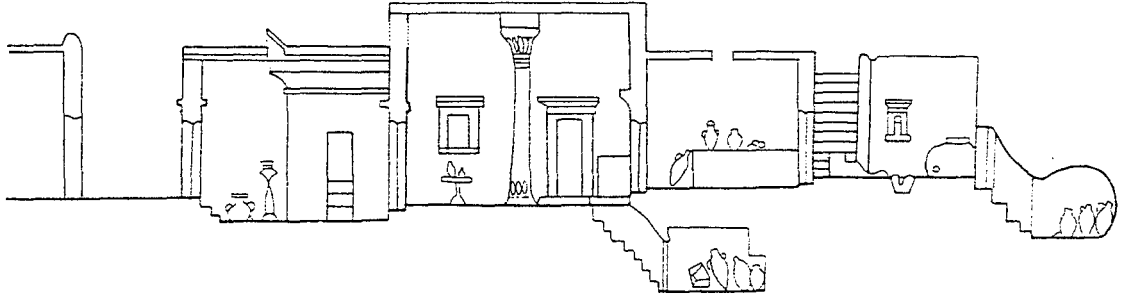
Günlük tapınak ve mezar tapınağı olarak ikiye ayrılan tapınakların planları, ancak Yeni Krallık döneminde karakteristik bir yapıya ulaşmıştır. Tapınak planlarında; simetrik düzen uygulanması genel bir kuraldır. Ayrıca genel olarak her tapınakta; pilon denilen anıtsal bir girişin ardında yer alan sütunlardan oluşmuş bir salon ve bu salonun arkasında da yerel tanrıya ait bir oda bulunmaktadır.

Orta Krallık mimari öğesi olan obeliskler, tapınakların cephe düzeninde sağlam bir öğedir. Kesiti, tam ve keskin bir kare olan, yukarıya doğru incelen ve tepede piramit biçimiyle son bulan obelisklerin üzerinde, yukarıdan aşağıya doğru inen bir yazı şeridi bulunur. Mısırlılar için obelisk, tanrısal ışığı çeken ve kötü güçleri tapınaktan uzak tutan bir tılsımdır. Bu nedenle, tapınakların planları önüne obelisk dikmeye başlamışlardı. *“Bugün Mısır’da hala ayakta duran pek az dikilitaş vardır. Bunları dikildikleri yerlerden alıp, kent alanlarını süslemek için ilk götürülenler Roma İmparatorlarıdır”* (Büyük Larousse Sözlük ve Ans., 1985, Cilt 5, s. 3157). İstanbul Sultanahmet Meydanı’nda bulunan obelisk de, Bizans döneminde getirilmiştir (Resim 19).

Resim 19- İstanbul Sultanahmet Meydanı’ndaki obelisk.

“Mısır sivil mimarlığında daha çok kerpiç ve ahşap kullanılmış, sütun altlığı, lento gibi yerlerde uygulanan taşta çok az yer verilmiştir” (Ana Britannica, 1986, Cilt 16, s. 45). Taştan yapılmalarıyla kuraldışı olan Deir el-Medina’daki evler; bir yatak odası, bir konuk ağırlama odası, erzak depoları ve üstü açık mutfaktan oluşmuştur. Yüksek düzeydeki görevlilerin evleri daha büyüktür (Resim 20).

Resim 20- Deir el-Medina’daki evlerin görünüşü.

2.2.2. Mısır Heykel Sanatı

Mısır Uygarlığından günümüze ulaşan heykellerin büyük bölümünü, mezar ve tapınaklara konmak üzere hazırlanmış olan firavun heykelleri oluşturur.

Mısır heykel sanatında sürekli kullanılan duruşlar vardır. Bunlar; bir adımı ileri atıp ayakta duran ya da kolları dizler üstüne koyup oturan figürlerdir. Heykeli yapılan kişi mutlaka genç, sağlıklı ve kas yapısı gelişmiş olarak betimlenmiştir. Ayrıca, heykellerin arkasında bulunan blok, dönem dönem heykelden uzaklaşsa da genellikle kullanılmıştır.

Eski, Orta ve Yeni Krallık dönemlerinde Mısır heykel sanatı, hızla gelişmiş ve karakteristik yapısını oluşturmuştur.

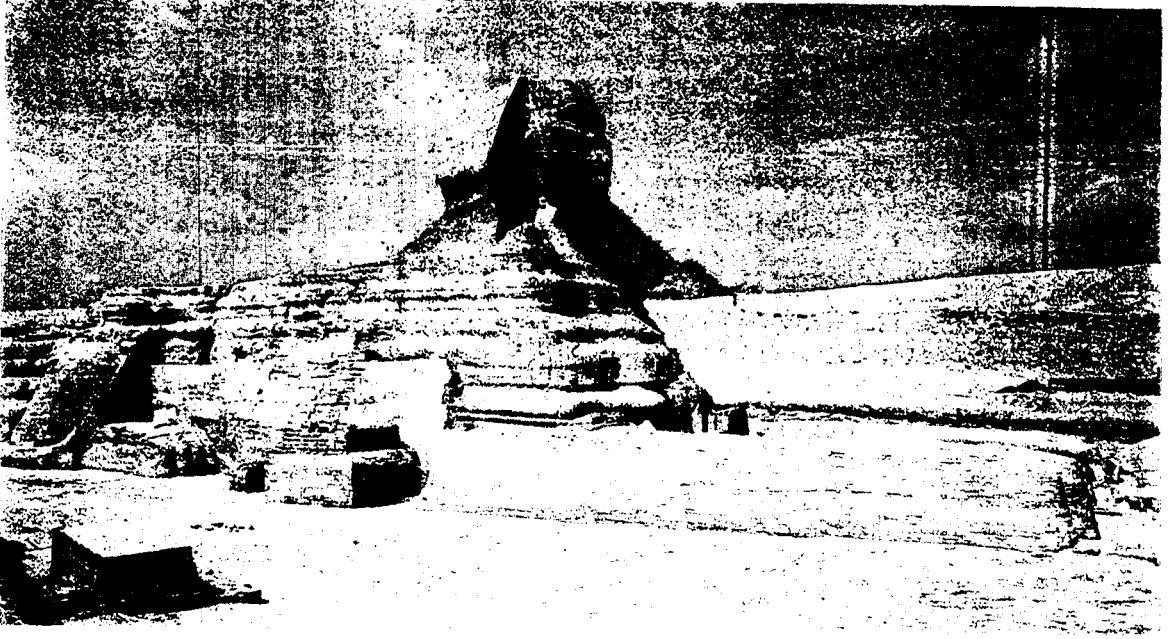
III. Sülale firavunlarından Coser'in piramidinden çıkarılan kendi heykeli, Eski Krallık dönemindeki anıtsal heykelciliğin habercisi olmuştur (Resim 21).

Resim 21- Coser'in heykeli, III. Sülale, Sakkara

Eski Krallık döneminde, arduaz gibi sert taşlardan yapılan heykeller, arkasındaki bloktan ayrılmaktadır. Vücut uzuvları bu dönemde detayla işlenmeye başlamıştır. Ahşap ya da kireçtaşından yapıлып, üstleri boyanan heykellere de, yine bu dönemde rastlanmaktadır.

Orta Krallık dönemi heykel sanatında, insan başlı bir aslan olan sfenksler önemli bir yer tutar. En eskisi ve en iyi bilineni Gize Sfenksi'dir (Resim 22).

Resim 22- Gize Sfenksi

Yeni Krallık döneminde XVIII. Sülale dönemi firavunlarından IV. Amenhotep'in başlattığı Amarna Çağı'nda, Mısır heykel sanatının en güzel örnekleri yapılmıştır.

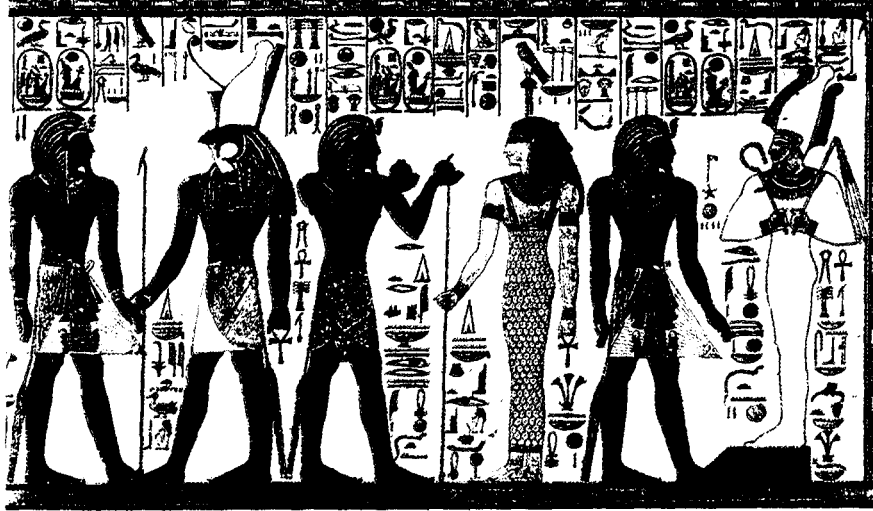
Amarna Çağı heykeli, kaba ve kalın insan tiplerini betimlemektedir. Abartılı ve natüralist ifade, bu çağın firavun ve kraliçe heykellerinde bir ilke olarak uygulanmıştır.

2.2.3. Mısır Resim Sanatı

Mısır'da mezar ve tapınak duvarlarının, resimlerle bezenmesi, tören, dinsel tören ve tarihi olayların sonsuza değin yaşaması amacıyla yapılmıştır. Resimler, kerpiç ya da niteliksiz taştan yapılmış duvarlara, mumya sandukalarına, mobilyalara ve papirüsler üzerine yapılmıştır. "*Mısır'da duvar resimleri içinde kazınarak derinliğine yapılanları da vardır*" (Turani, 1980, s. 57). Rölyef ya da kabartmalar, heykel ve resim sanatının bir çeşidi gibi görülür. Önce çizilen sonra

suda eritilen toprak boya ile boyanan, daha sonra da alçak ya da yüksek kabartma biçimine getirilen rölyefler (kabartmalar) ve resimlerde hiçbir zaman perspektif kullanılmamıştır. “Kollar, bacaklar ve yüz en iyi yanlardan görülürken, insan gövdesi ve gözleri cepheden en iyi şekilde verilmiştir” (Shaw, Nicholson, 1996, s. 39). Ayrıca, Mısır resim sanatında önemli bir anlatım öğesini de hiyeroglifler oluşturur.

Hiyeroglif, her tür resim-yazısının genel adı olmakla birlikte, daha çok eski Mısır, resim-yazısı için kullanılmıştır. Bu tür hece yazısı olan hiyeroglif’te, her işaret bir heceye karşılık gelmekte, sözcükler bu hecelerin yan yana dizilişleriyle oluşturulmaktaydı. “Tek başına bir sanat ürünü sayılmaktaysa da, Mısır sanatının hemen hemen tüm ürünleri üzerinde hiyeroglif görülür” (Sözen, Tanyeli, 1992, s. 105) (Resim 23).

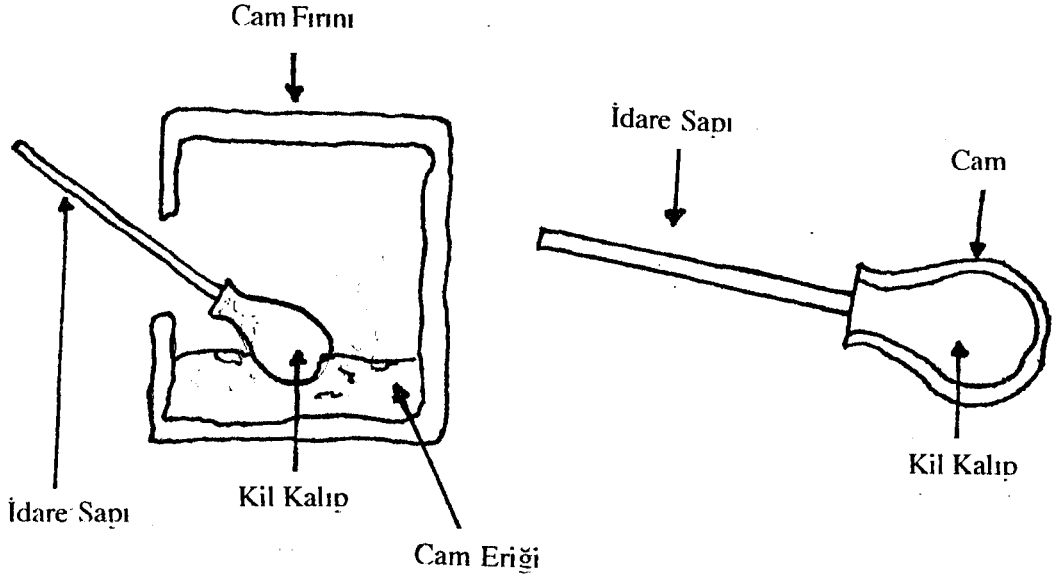

Resim 23- Hiyeroglif ve Resim, I. Sety Mezarı

2.2.4. Mısır Cam Sanatı

Mısır’da cama, İ.Ö. 1500’lerde çok nadir rastlanmakla birlikte, cam yapım sanatının ilk kez, XVIII. Sülale firavunlarından III. Thutmose’un zamanında yapılan seferler sonucunda gelmiş olduğu sanılmaktadır.

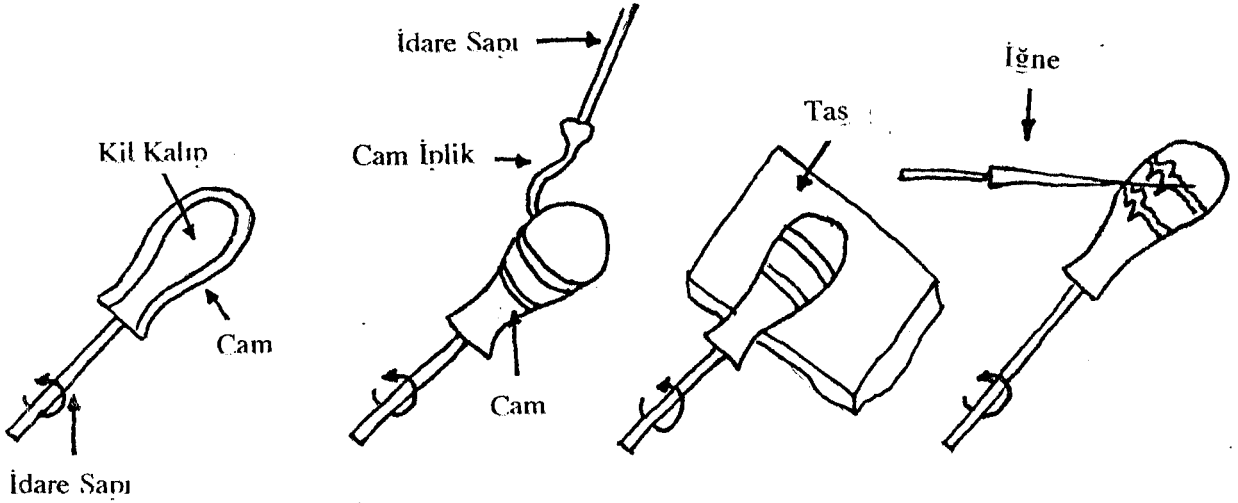
Camın hazırlanışında, cam hammaddelerinin (silika, alkali ve kireç) karılmasıyla elde edilen, ham cam ya da kırık camların eritilmesiyle elde edilen camlar kullanılırdı. Genellikle camdan; kolyeler, muskalar ve kaplar yapılmıştır. Kaplar, Romalılar zamanından gelen üfleme tekniğiyle değil, maça (çekirdek biçimi) şekillendirme yöntemiyle yapılmıştır (Resim 24).

Resim 24- Maça Yöntemi

Maça şekillendirmede; yapılacak kabın iç kısmı şeklinde çamur ve kumdan bir kalıp hazırlanırdı. Bu kalıp, "idare sapı" denilen bir sap yardımıyla kullanılırdı. Hazırlanan kalıp idare sapı yardımıyla, cam eriyiğe daldırılır ve sonra da düz bir taş üzerinde yuvarlanarak düzeltilirdi. Kapların kenarları ve ayakları, penseler kullanılarak şekillendirilirdi. Şekillendirilen kap, camda gelişen gerilimin azalmasını sağlayan ve tavlama adı verilen bir süreçte soğutma fırınları olarak isimlendirilebilecek fırınlarda soğumaya bırakılırdı. Kap soğuyunca, kalıp kırılır ve kabın içinden çıkarılabilirdi. Kalıbı kırmadan çıkarmak özellikle dar boyunlu kaplarda olanaksızdı. Kırılan kalıbın parçaları, cam eriyiğine ilave edilirdi.

Maça şekillendirmede, kabı dekorlamak amacıyla sarı, beyaz ve kırmızı cam iplikçikler, taş üzerinde düzeltilmiş kap üzerine ilave edilirdi. İplikçikler bazen bir iğne yardımıyla motiflendirilir ve sonrada yumuşak cama geçebilirdi diye taş üzerinde yuvarlanırdı (Resim 25).

Resim 25- Cam iplikçiklerle dekorlama yöntemi.

Mısır cam sanatında kullanılan diğer bir şekillendirme yöntemide kalıplamadır. Bu şekillendirme yöntemi, daha çok basit ve sade formların şekillendirilmesinde kullanılmıştır. Ayrıca Mısırlılar, camı, soğuk kesme yöntemiyle de şekillendirmişlerdir. Bu yöntemde, kalıplamayla istenilen şekle göre kabaca şekillendirilmiş form, taş gibi oyularak işlenmiştir.

Yeni Krallık döneminde pahalı ve yeni bir malzeme olduğu için kraliyet kontrolü altında bulunan ve önemli görevlilere hediye olarak verilen cam üretimi, XXI. Sülale sonrası düşüşe geçmiştir. XXVI. Sülale dönemine kadar, cam üretiminin herhangi bir ölçüde yeniden canlanmadığı düşünülmektedir. Bu dönemden sonra yeniden canlanan cam üretiminin merkezi, Ptolemaic dönemde, Alexandria şehri olmuştur. Bu şehirde özellikle, maça şekillendirme yöntemiyle yapılan kaplar üretilmiştir (Resim 26).

Resim 26- Mısır uygarlığına ait çeşitli cam örnekler.

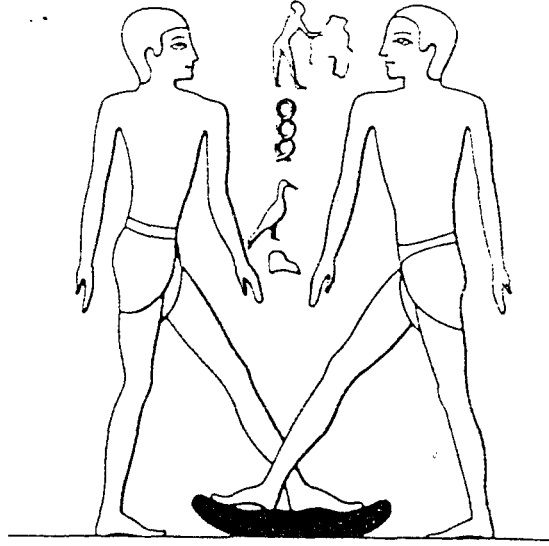
2.2.5. Mısır Seramik Sanatı

Mısır seramik sanatında kille yapılan, elde, kalıpta ya da tornada şekillendirilen, sırlı ya da sırsız çömlekler önemli bir yere sahiptir. Mısır Çömlekçiliğine ait kapsamlı araştırmalar 1960'lı yıllarda ortaya çıkmıştır. Özellikle de Sr. William Matthew Flinders Petrie (1853-1942) "Mısır Arkeolojisinin Babası" olarak bilinir. "*Çömlek yapımı, teknolojisi ve formları, arkeologların, kronolojik bir gösterge olarak çömlekçiliğe başvurmalarına izin verir*" (Shaw, Nicholson, 1995, s. 226). Bu açıdan da önem taşıyan, Mısır Çömlekçiliği, egyptology sahasında giderek daha da fazla incelenmektedir.

"*Mısır Çömlekçiliği, genelde kullanılmış kil tipine göre iki ana gruba ayrılabilir*" (Shaw, Nicholson, 1996, s. 224). Birinci grup; Nil Vadisi'nin alüvyon yataklarından elde edilen milli Nil çamuruyla yapılan ve pişme rengi kırmızı-kahverengi olan çömleklerdir. Bu grup, Mısır Çömlekçiliğinin büyük kısmını oluşturmuştur.

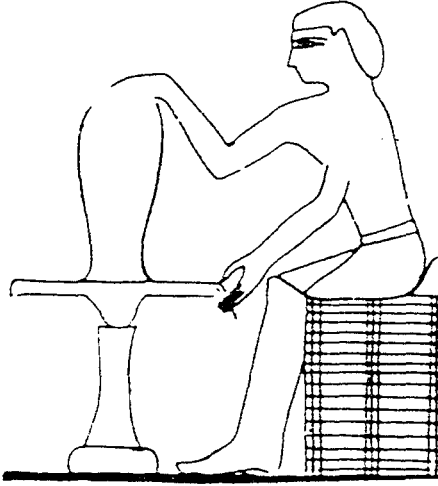
İkinci grupta ise, kalker kili (ya da mısır kili) çömlekler yer alır. Bunlar, Mısır'da sınırlı miktarda bulunan kalkerli (mermer) killerden elde edilen çamurlarla yapılırdı. Bilinen en iyi kalkerli kil kaynağı, Yukarı Mısır'daki Qena civarındır. Kalkerli killer, genellikle en kalite çömleklerin üretimi için kullanılırdı. Pişirime verilmeden önce, yüzeyleri çoğunlukla, pürtüklü deri parçası veya benzeri yumuşak bir objeyle perdahlanırdı. *"Yanlışlıkla sırlama dense de, perdahlamanın sırlamayla ilgisi yoktur ve yalnızca yüzeye parlaklık vermek için kullanılmıştır. Aslında, çömleğe sır uygulaması Roma zamanlarına kadar pek görülmez"* (Shaw, Nicholson, 1996, s. 225).

Milli Nil çamuru veya kalker killi çamur ilk önce ayakla yoğrulurdu (Resim 27). Sonra da yuvarlanarak çalışmak için hazır hale getirilirdi. Bu aşamadan sonra çamur, elle ya da torna (döner tabla veya çömlekçi çarkı) da şekillendirilirdi. Eski Krallığın sonlarında, tornanın bulunmasına rağmen elle şekillendirmeye devam edilmiştir. *"Kimi zaman çömleğin gövdesi elle yapılıp, boynu ise döner tablada yapılmıştır"* (Hope, 1987, s. 12). Bu yöntem Yeni Krallık döneminin sonuna kadar kullanılmıştır.

Resim 27- Ayakla çamur yoğrulmasına ait resim.

Mısır'daki ilk tornalar elle döndürülmüştür ve merkezkaç kuvvetini oluşturan düz bir yatak üzerine oturtulmuştur. Birbiri üzerine konmuş taşlardan meydana gelen bu tornalar oldukça basittir. Ayakla çalıştırılan, ayak tornasının bulunması ise Helenistik döneme rastlamaktadır (Resim 28.1- 28.2).

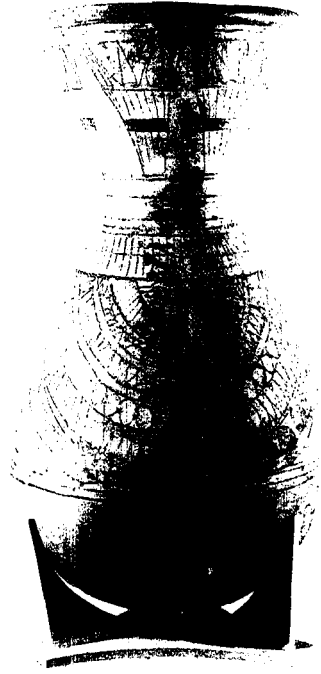
Resim 28.1-
Elle döndürülen torna resmi,
XII. Sülale, El-Berhed.

Resim 28.2-
Ayakla döndürülen torna resmi
XII. Sülale-XVII. Sülale,
Kharga Qasis, El-Hibis.

Tornanın kullanımı, kapların hızlı ve buna bağlı olarak fazla miktarda üretimini sağlamıştır. Ancak, torna ve elle şekillendirmenin yanı sıra Mısırlılar, kalıplama yöntemiyle de çömlek üretmişlerdir. Bu kalıplama sistemi, cam üretiminde olduğu gibi "patrix" adı verilen, maça çevresinde şekillendirmeye yapılmıştır.

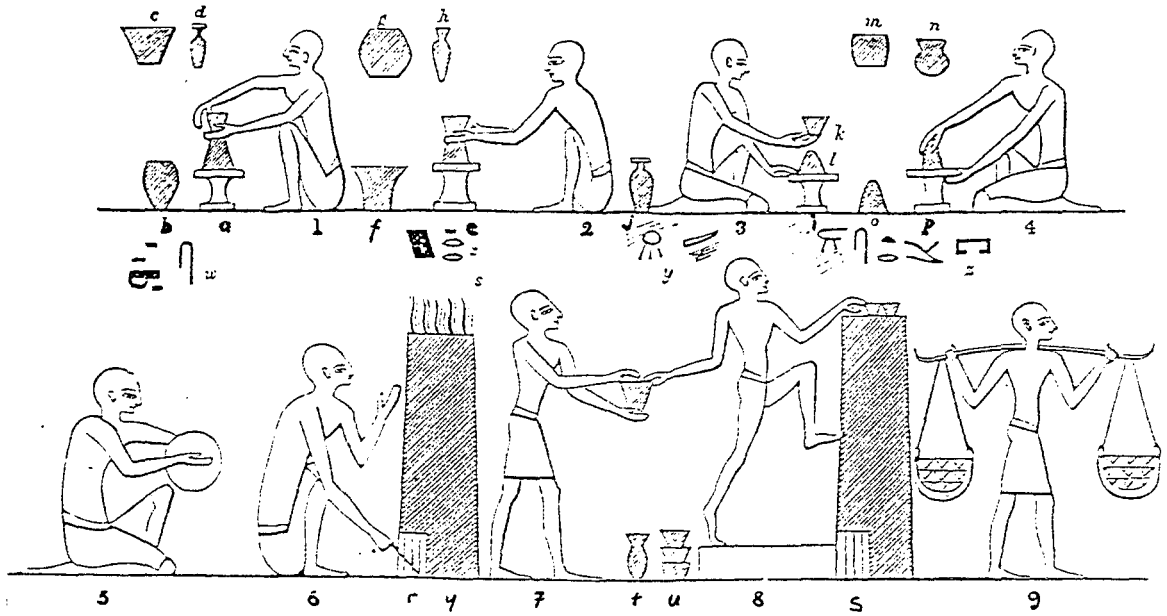
Mısırlılar, elle ya da tornada şekillendirilmiş çömlekler üzerine çeşitli dekorlama yöntemleride uygulamışlardır. Bunlardan, en çok kullanılanları motif uygulamaları, kesme-çıkarma-yapıştırma (aplike), kazıma (scraffito veya graffito) ve oyma (ajur) yöntemleridir. Renklendirmedeyse genellikle; fırınlamadan önce ve fırınlamadan sonra olarak iki yöntem kullanılmıştır. Fırınlamadan önceki renklendirme de, demir oksit kullanılarak kırmızı ve siyah renk, kobalt oksit kullanılarak da mavi renk uygulanmıştır. Yeni Krallık dönemindeki, mavi boyayla dekore edilmiş çömleklerde bu yöntemle renklendirilmiştir (Resim 29).

Resim 29- Mavi boyayla dekore edilmiş vazo, Amarna, Yeni Krallık,
XVIII. Sülale.

Fırınlama sonrası renklendirmeye, fırınlama öncesine göre çok daha ender rastlanır. Burada, mavi, siyah, kırmızı, yeşil ve sarı gibi daha geniş bir renk paleti kullanılmıştır. *"Bu yöntem normal olarak, beyaz zemin üzerine uygulanır. Farklı renklerin uygulandığı boyama tekniğine "polikrom (polychrome) dekorasyon" adı verilmektedir"* (Hope, 1987, s. 13).

Mısır'da çömlek fırınları farklılıklar gösterir. Örneğin; Eski Krallık fırınları bir adam boyu yüksekliğindedir ve pişmiş toprak tuğla kullanılarak yapılmıştır. Orta Krallık döneminde fırınlar daha silindirik bir hal almıştır. Luksor'da bulunan, Yeni Krallık dönemine ait fırınlar da, Orta Krallık dönemi fırınlarıyla benzerlik göstermektedir. Genel olarak bu dönemlerdeki fırınlarda, çömlekle ateş arasında ızgaralı bir ara bulunurdu ve ateş, çömleklerin altından yakılırdı (Resim 30).

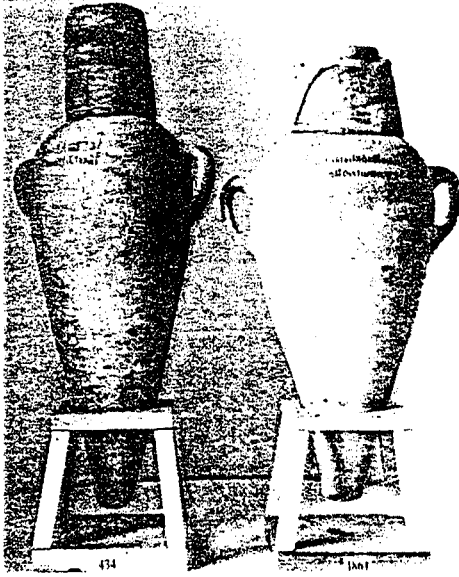

- a, e, i, p; çamurun şekillendirildiği çark (torna)
- 1 nolu şekil; torna dönerken çömleğin içinin ve kenarlarının şekillendirilmesi
- b, c, d, f, j, g, h, m, n, o; önceden yapılmış çömlekler.
- 2 nolu şekil; bitirmek üzere olan çömleğin dış tarafının şekillendirilmesi.
- 3 nolu şekil; çömlek bitmiş haldedir.
- 4 nolu şekil; tornaya yeniden çamur konmuştur.
- 5 nolu şekil; iki eliyle yuvarlak bir çamur dilimi yapılmaktadır.
- 6 nolu şekil; fırın karıştırılıp hazırlanmaktadır.
- r; fırın yakılır.
- y; ateş fırının dar uzun tüp şeklindeki fırın bacasından yükselir.
- s; fırın yakılmıştır ve fırının tepesine kaplar yerleştirilir.
- 7 nolu şekil; fırıncıya kapların fırına konulmasında bir yardımcı yardım ediyor.
- 8 nolu şekil; fırıncı çömlekleri fırına yerleştiriyor.
- 9 nolu şekil; pişirilmiş kaplar fırından alınmıştır.

Resim 30-Bir mezardan alınmış, Mısır çömlek yapımına ait resim.

Mısır Uygarlığında, çömleklerin gündelik, dini ayinler ve ölü gömme kültürüne ait olmak üzere üç işlevi olduğu görülür.

Gündelik yaşamda çömlekler, yiyecek, içecek ve saklama kabı olarak kullanılmıştır. Yağ, merhem ve parfüm gibi değerli maddelerin saklandığı çömleklerin daha iyi işlendiği, dekorlandığı ve renklendirildiği görülür. Ayrıca katı ve sıvı maddelerin konulduğu amphoralar, kullanım amacına göre iki ayrı şekilde yapılmıştır. Sıvıların konulduğu amforalar ise küçük ve kısa gövdelidir. Uzun gövdeli amforaların dipleri sivri ve küçüktür, kısa gövdeli amforaların ise yuvarlaktır (Resim 31.1-31.2).

Resim 31.1-
Kalker killi, şarap amphoraları
Tutakhamun'un mezarından,
XVIII. Sülale

Resim 31.2-
Milli Nil Kilinden yapılan,
çömlek, XVIII. Sülale

Dini ayinlerde kullanılan çömlekler, su ve diğer sıvıları saklamak ve tapınaklardaki tanrılara teşekkür etmek amacıyla yapılmıştır. Bazı vazolarda ise Osiris ve diğer tanrıların figürleri yer alır.

Ölümden sonraki yaşama olan inançları nedeniyle, Mısırlılar, ölülerini gündelik yaşamda ihtiyaç duydukları eşyalarıyla gömmüşlerdir. Mezarlarda bulunan çömlekler bunun en güzel kanıtıdır. Ayrıca, *"Mumyalama sırasında çıkarılan içorganlar kurutulur, sterilize edilir ve sargılanarak cesetle gömülen "Kanopik (Canopic)" kavanozlara yerleştirilirdi"* (Shaw, Nicholson, 1996, s. 191). Kilden ve tahtadan yapılan bu kavanozların kapakları, III. Ara dönemde, Horus'un dört oğlunun baş sembolleriyle şekillendirilmiştir (Resim 32).

Resim 32- Milli Nil çamuruyla yapılmış "Kanopik" kap.

"Mısır Seramik Sanatında, önemli bir yere sahip olan çömleklerin, sırsız, perdahlı ve boyalı olanları bir yana, Mısır Çömlekçilerinin en artistik ürünleri sırlı olanlarıdır" (Young, 1878, s. 92). Mısırlıların çömleğe sır uygulaması, Roma dönemine rastlansa da, sır arayışına Tarih Öncesi dönemlerde başlamışlardır. İlk sır uygulamaları, sabun taşı ve kuvars üzerine yapılmıştır.

Roma dönemine rastlansa da, sır arayışına Tarih Öncesi dönemlerde başlamışlardır. İlk sır uygulamaları, sabun taşı ve kuvars üzerine yapılmıştır.

Sabun taşı, Mısır'da bol miktarda bulunan ve içindeki magnezyum silikat ($MgOSiO_2$) katkısı nedeniyle kolayca yontulabilen bir taştır. Kolay ısıtılması, ateşe dayanıklılığı ve kuruması açısından kullanışlı bir malzemedir. Genellikle beyaz ya da gri renkte, ender olarak da siyah renkte bulunur. İlk sabun taşı üzerine sır uygulaması Badari kültürüne aittir.

Bütünüyle kuvarstan yapılan sırlı kapların yapımında Tarih Öncesi döneme rastlar. Kuvarsın, toz haline getirilmesiyle oluşan, sırlı bünyeye "Mısır Çamuru" denir. Bu sırlı seramik bünyenin bulunması ve uygulanması, Mısır Sırlı Çömlekleri ve dolayısıyla da Mısır Seramik Sanatı için oldukça önemli bir yer tutar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MISIR ÇAMURU (EGYPTIAN PASTE)

Mısır Seramik Sanatı ve Dünya Seramik Sanatı içinde, önemli bir yere sahip olan “Mısır Çamuru”; “Tjchene” (Thenet), “Fayans” veya “Mısır Fayansı” olarak da bilinir.

Eski Mısırlılar, Mısır çamuruna “göz alıcı, çok parlak” veya “göz kamaştırıcı” anlamına gelen “Tjchenet” demişlerdir.

Mısır Çamuru için; “Fayans” veya “Mısır Fayansı” terimlerinde kullanılmıştır. Çünkü, Mısır kökenli bu seramiğin parlak renklere sahip olması Egyptologlara, Avrupa Fayansını (Mayolika) çağrıştırmıştır. Avrupa Fayansı, İtalya'nın Faenza kentinde yapılmış, kalay-sırlı earthenware seramiklere verilen isimdir.

Egyptologlara, Avrupa Fayansını (Mayolika) çağrıştırmıştır. Avrupa Fayansı, İtalya'nın Faenza kentinde yapılmış, kalay-sırlı earthenware seramiklere verilen isimdir.

3.1. MISIR ÇAMURUNUN TANIMI

Mısır Çamuru terimi, genel olarak kuvars tabanlı, soda-silikat karışumlu seramik bünye ve bu bünye ile üretilen ürünler için kullanılır. Eski Mısırlılar, kuru alkalik göl artıklarından elde edilen ham soda ile toz haline getirilmiş çakmak taşı (kuvars) kullanmışlardır. Düşük sıcaklıklarda pişirilen bu seramiklerin rengi, genellikle; mavi ve yeşildir. Fakat diğer renkler de, başarıyla elde edilmiş ve belirli devrelerde popülerleşmiştir. Mısır Çamuruyla, Mısırlılar, boncuklar, küçük heykelcikler, muskalar, mimari süslemeler, kaplar vb. yapmışlardır.

3.2. MISIR ÇAMURUNUN TARİHÇESİ

Mısır'da Mısır Çamuru, Tarih Öncesi dönemden, İslami hakimiyetin başladığı döneme kadar görülmüştür.

3.2.1. Tarih Öncesi Dönemde Mısır Çamuru

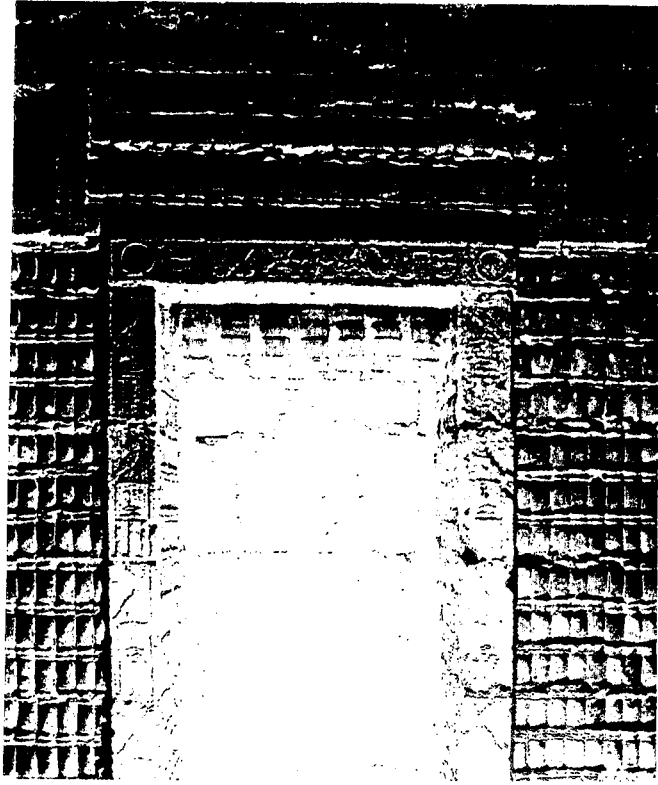
Mısır'da, Mısır Çamuru örnekleri, Tarih Öncesi döneme ait şehirler olan, Matmar, Nakada, Badari, Haraga (Harageh) ve Gerza (el-Gerzeh)'da bulunmuştur.

“Nakada'da bulunan eserler üzerinde yapılan araştırmalara ve değişik kaynaklardan elde edilen bilgilere göre, Mısır Çamuru'nun yapısında, bakır karışımı bulunduğu saptanmıştır” (Nicholson, 1993, s. 18).

3.2.2. İlk Sülaleler, Eski Krallık ve I. Ara Dönemlerinde Mısır Çamuru

İlk Sülaleler ve Eski Krallık dönemlerinde Mısırlılar, Mısır Çamurunda parlaklıktan çok biçimlendirmeye önem vermişlerdir.

Eski Krallık döneminde yapılan, Coser'in basamaklı piramidinin içi, 36.000 Mısır Çamurundan yapılmış çini ile kaplanmıştır. *“Bu çinilerin arka yüzeylerinde ise çıkıntı halinde bir dikdörtgen yer alır. Böylece duvara, kolayca monte edilebilmişlerdir. Bu çinilerin boyutları standart değildir”* (Nicholson, 1993, s. 19) (Resim 33).

Resim 33- Coser'in basamaklı piramidindeki Mısır Çamurundan çiniler.

I. Ara dönem eserlerinin, Eski Krallık eserlerinden çok farklı olmadığı görülmektedir.

3.2.3. Orta Krallık ve II. Ara Dönemlerinde Mısır Çamuru

‘Bu dönemlerde, Mısır Çamuru üretimi hızlanmıştır. Buna ilişkin bilgileri, Light (el-Light) şehrindeki mezarlarda saptanan buluntulardan anlaşılmaktadır’ (Nicholson, 1993, s. 23).

Orta Krallık Mısır Çamurları, önceki dönemlere oranla daha dayanıklı ve parlaktır. Bu dönemde, hayvan figürleri yoğun olarak görülür ve bilinen en ünlü Mısır Çamuru ile yapılan hayvan heykelciği “Hippapatamus”tur (Resim 34).

Resim 34- Hippapatamus

“Orta Krallık döneminde, çok sayıda mavi renkli Mısır Çamurundan, hippapatamus heykeli yapılmıştır. Hippapatamus’ların üzerine genellikle bitki motifleri işlenmiştir. Bu motifler Nil nehrinin verimliliğini simgelemektedir” (Shaw, Nicholson, 1996, s. 130).

Ayrıca bu dönemde, Mısır Çamurundan maymun, aslan, kedi, timsah gibi hayvanların Mısır Çamur heykelleri de yapılmıştır.

Orta Krallık ve özellikle, II. Ara Dönemlerindeki, Mısır Çamuruyla yapılmış içecek kaplarının içi ve dışı, nilüfer, lotus ve papirüs çiçekleriyle

dekorlanmıştır. Nilüfer çiçeği, yeniden doğuşun ve yenilenmenin sembolüdür (Resim 35).

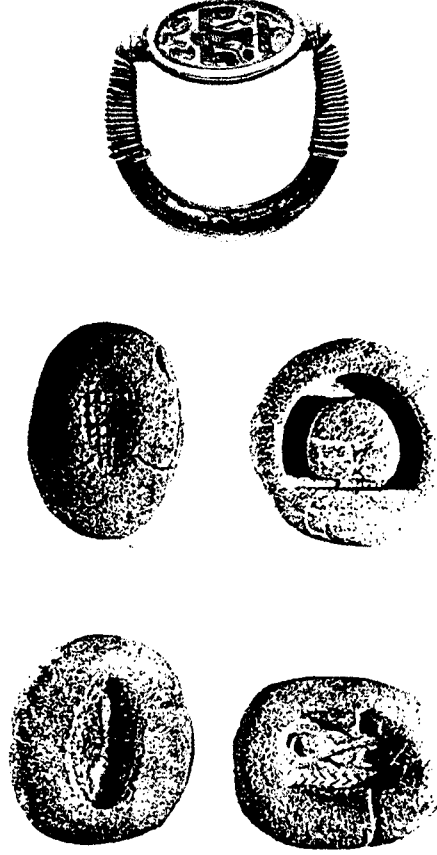
Resim 35- Nilüfer, lotus ve papirüs çiçekleriyle dekorlanmış içecek kabı.

Bu dönemde Mısır Çamuru, Sudan'ın Kerma şehrinde de üretilmeye başlanmıştır. Burada yapılan ürünler, Orta Krallık ve II. Ara dönemlerde yapılan ürünlerle aynı kalitedir.

3.2.4. Yeni Krallık ve III. Ara Dönemlerdeki Mısır Çamurları

“Bu dönemlerle ilgili, pek çok bilgi Mısır arkeolojisinin babası sayılan W.M.F. Petrie'nin kazılarında elde edilmiştir. Petrie bu bulguları, Amarna'dan elde etmiştir” (Nicholson, 1993, s. 28).

Çeşitli kazılardan gerek Petrie, gerekse diğer arkeologlar, Mısır Çamuru için hazırlanmış birçok kil kalıp bulmuşlardır (Resim 36).

Resim 36- Mısır Çamurundan yapılan yüzüklere ait kil kalıplar.

Bir başka Mısır arkeoloğu olan, “Adrew Boyce’nin, *Mısır Çamuru fırınlarındaki incelemeleri ve bulunan odun kömürü parçaları, cam yapımı ile Mısır Çamuru yapımının aynı ya da yakın yerlerde yapıldığının sanılmasına neden olmuştur*” (Nicholson, 1993, s. 29). Özellikle, Yeni Krallık dönemine ait Mısır Çamurlarında, bulunan cam karışımları, bu görüşü güçlendirmektedir.

Yine bu dönemde, limon yeşili, açık yeşil, mor, kırmızı, opak beyaz gibi renkler bulunmuştur. Kurşun ve rastık taşının, Kızıl Deniz’den çıkartıldığı sanılmaktadır.

Eski Mısırlıların, kutsal saydığı bok böceği muskaları (scarab), bu dönemlerde, Mısır Çamurundan üretilmiştir (Resim 37).

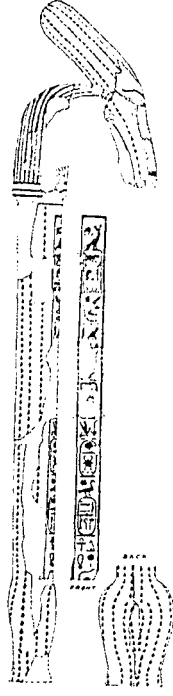
Resim 37- Mısır Çamurundan kutsal sayılan bok böceği muskası (scrabaeus)

Mısır Çamurundan yapılan, çiniler ve diğer mimari öğelerde bu dönemlerde artış göstermiştir. Özellikle, Malkata, Amarna ve Quantir saraylarında bol miktarda örnekler bulunmuştur (Resim 38).

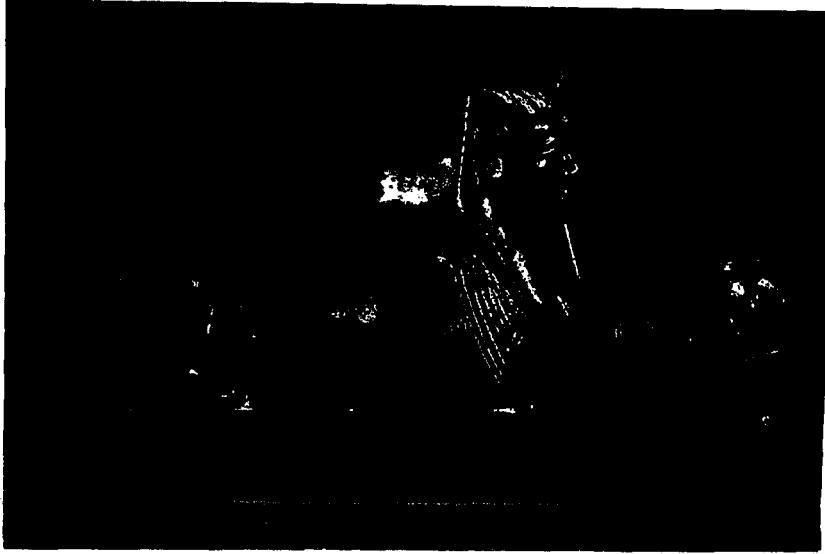

Resim 38- II. Rameses'in Quantir'deki sarayına ait çini.

Yeni Krallık döneminde Mısır Çamuruyla üretilen, büyük ve küçük objelerin tamamında kaliteli bir işçilik göze çarpar. Quantir'de bulunan hükümdarlık asası buna örnektir (Resim 39). Bu dönemde, Mısır Çamurundan yapılmış sfenksler (sphenks) de görülür (Resim 40).

Resim 39- Quantir'de bulunan asa.

Resim 40-XVIII. Sülale III. Amenhotpe'nin sfenksi.

Mısır arkeologlarından, “*Edward Bravarski, nilüfer çiçeği desenli, içki kaplarının, Amarna döneminden bu yana devletin resmi içki kabı olduğunu ileri sürmüştür*” (Nicholson, 1993, s. 35) (Resim 41).

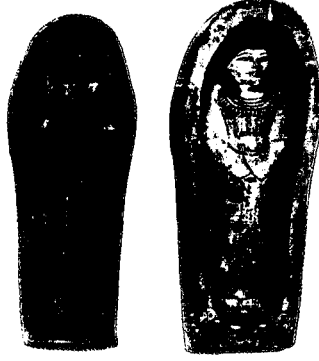

Resim 41- İçki kabı.

Ayrıca, Akdeniz ve Ege bölgelerinde, Mısır Çamurları oldukça fazla taklit edilmiştir. Fakat, Yeni Krallık döneminde, kobalt ve rastık taşının (malahit, malaşit, Malachite) kullanılması bu taklitleri oldukça azaltmıştır.

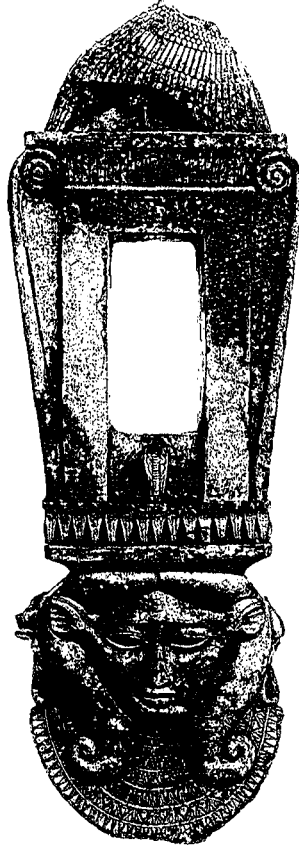
3.2.5. Helenistik Dönem, Roma Dönemi ve İslami Hakimiyetin Başladığı Dönemlerde Mısır Çamuru

Bu dönemlere ait, Mısır Çamurlarında, elma yeşili rengi hakimdir ve parlaklık yerini matlığa bırakmıştır. Ayrıca, Mısır Çamuru üzerine dekorlama, kazımayla (sgraffito) yapılmıştır. Shabti (ushabti, shawabti) denilen, mezarlara konulmak üzere hazırlanmış küçük heykellerde, kalıp ve kazıma yöntemleri birlikte kullanılarak şekillendirilmişlerdir (Resim 42).

Resim 42- Shabti

Bu dönemlere ait bütün figüratif heykelciklerde kalıp ve kazıma yöntemi birlikte kullanılmıştır. Bir çalgı aleti olan sistrum Mısır Çamurundan bu yöntemle yapılmıştır (Resim 43).

Resim 43- Tanrı Hathor figürüyle bezenmiş "sistrum", XXVI. Sülale.

Yunan çömlekçilerinin etkisi ile, siyah renkli, Mısır Çamuru üretimi görülür. Siyah rengin elde edilmesinde demiroksit (FeO_2) kullanılmıştır.

3.3. MISIR ÇAMURUNUN YAPIM ÖZELLİKLERİ

Mısır'da, Tarih Öncesi dönemden, İslami hakimiyetin başladığı döneme kadar görülen, Mısır Çamuru, arkeologlar tarafından bulunduğu güne kadar bir karmaşa kaynağı olmuştur. "Mısır arkeologları, Mısır Çamuruna ait oldukça mükemmel bir teknoloji tarihini ortaya çıkarmışlardır" (Nicholson, 1993, s. 9).

Bünye malzemeleri, parlaklaştırmanın (sırlı etkinin) oluşturulması, şekillendirilmesi, dekorlanması ve fırınlanması bakımından özellikli olan Mısır Çamuru alışılmışın dışında bir etkileme gücüyle ortaya çıkar (Resim 44). Mısır Çamuruna ait bu özellikleri, karşılaştırmalı olarak iki dönemde incelenecektir. Bunlar;

1. Tarih Öncesi dönemden, İslami hakimiyetin başladığı döneme kadar Mısır Çamuru yapımı,
2. Arkeologlar tarafından bulunduktan sonraki dönemden, günümüze kadar Mısır Çamuru yapımıdır.

Resim 44- Mısır Çamurunun yapımına ait duvar resim. Bir adam Mısır Çamurunu karıştırırken diğeri şekil vermekte, I. Psammetichus (Psamtek)'un mezarı, XXVI. Sülale, Thebes.

3.3.1. Mısır Çamuru Yapımında Kullanılan Bünye Malzemeleri

Mısır Çamuru yapımında kullanılan bünye malzemeleri iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Tarih Öncesi Dönemden, İslami Hakimiyetin Başladığı Döneme Kadar Mısır Çamurunun Yapımı Özellikleri	Arkeologlar Tarafından Bulunduktan Sonraki Dönemden, Günümüze Kadar Mısır Çamuru Yapımı
Eski Mısırlılar, Mısır Çamuru yapımında genel olarak; kuvars, soda ve Nil kili kullanıyorlardı. Tarih Öncesi dönemden İslami hakimiyetin başladığı döneme kadarki Mısır Çamuru bünye malzemelerinde değişmeler olmuştur. Bu değişmeler, Mısır Çamurundan istenilen rengin ve parlaklığın oluşturulmasıdır.	Arkeologlar tarafından bulunduğu günden itibaren Mısır Çamuru, üzerine birçok reçete geliştirilmiştir. Günümüzde de, aynı parlaklık ve renkleri elde edebileceğimiz reçeteler bulunmaktadır. Genel olarak Mısır Çamurunun içinde; % 92-99 Kuvars (SiO_2) % 1-5 Sodyum Oksit (Na_2O) % 0,5-1 Bakıroksit (CuO) Alüminyumoksit (Al_2O_3) Titanyumoksit (TiO_2) Magnezyumoksit (MgO) Potasyumoksit (K_2O) bulunur.

3.3.2. Mısır Çamurunda Parlaklaştırmanın (Sırlı Etkinin)

Oluşturulması

Aşağıdaki çizelgede ayrı ayrı gösterilen her iki dönemde de, Mısır Çamurunda (sırlı etkinin) parlamasının oluşturulması, çamurun içine koyulan malzemelere, malzemelerin oranına kurutulmaya ve pişirilme derecesine bağlı olarak değişir. Bununla birlikte Eski Mısırlılar, sırlı etkinin oluşması için üç yöntem kullanmışlardır.

Tarih Öncesi Dönemden, İslami Hakimiyetin Başladığı Döneme Kadar Mısır Çamurunun Yapımı Özellikleri	Arkeologlar Tarafından Bulunduktan Sonraki Dönemden, Günümüze Kadar Mısır Çamuru Yapımı
<p>“1. Çiçekleme (<i>Efflorescence</i>): Bu teknikte parlatılacak yüzey, suda çözünen alkali tuzlar olan; karbonat (CO_3), sülfat (SO_4), sodyum klorid ($NaClO_3$) ve biraz da potasyumla (K), hazırlanan karışımın içine daldırılırdı. Kuruma sırasında bu karışımlar Mısır Çamurunun yüzeyine yerleşir. Bu süreç, ne kadar uzun olursa, ürün o kadar iyi parlaklık kazanmış olurdu.</p>	Bu dönemde sırlı etkinin oluşturulmasında, çamurun içine koyulan malzemeler, malzemelerin oranı ve pişme derecesi etken oluşturmuştur.
<p>2. Semantasyon (<i>Cementation</i>): Bu da bir tür kendiliğinden parlaklık kazandırma yöntemidir. Parlaklaştırılacak yüzey, karışım tozunun (karbonat, sülfat, sodyum klorid, potasyum) içine daldırılır ve kısmen ısıtılarak karışım eritilirdi. Bu karışım, kuvars yüzeyle reaksiyona girer ve parlaklık oluşurdu. Bu yöntem, “Kum Yöntemi” de denilmiştir ve ismini yöntemin ilk kez kullanıldığı İran’ın Kum kentinden almıştır.</p>	
<p>3. Sır Uygulaması (<i>Application</i>): Bu yöntemde şekillendirilen Mısır Çamuru, ince çamurla örtülür (veya parlatma malzemesi tozlarıyla kaplanır) ve sonrada pişirilirdi” (Nicholson, 1993, s. 11-13).</p>	

3.3.3. Mısır Çamurunun Şekillendirilmesi

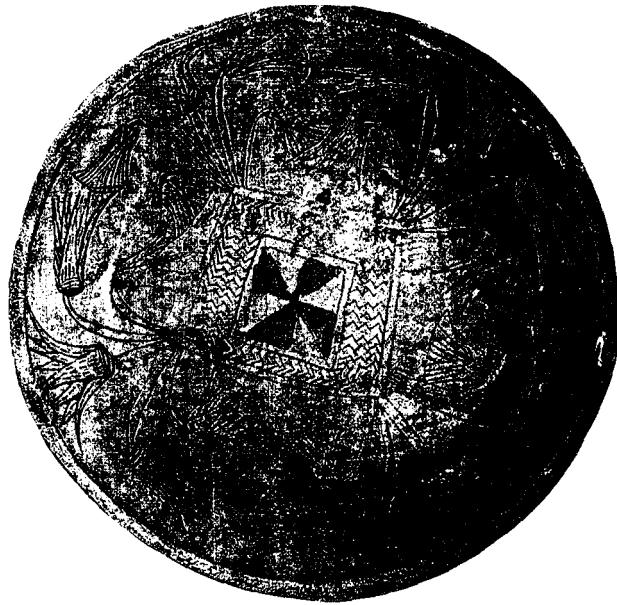
Mısır Çamurunun şekillendirilmesi iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Tarih Öncesi Dönemden, İslami Hakimiyetin Başladığı Döneme Kadar Mısır Çamurunun Yapımı Özellikleri	Arkeologlar Tarafından Bulunduktan Sonraki Dönemden, Günümüze Kadar Mısır Çamuru Yapımı
Eski Mısırlılar, Mısır Çamurunun şekillendirilmesi; kalıp, elle şekillendirme, torna ve maça şekillendirme yöntemlerini kullanmışlardır. Bunlar içinde en yaygın olanı, tahta ya da kilden hazırlanan kalıplama yöntemidir.	Mısır Çamurunun şekillendirilmesi için kullanılan yöntemler bugünde; elle, tornayla ve kalıpla yapılmaktadır. Kalıp şekillendirmede çoğunlukla, alçı kullanılmaktadır.

3.3.4. Mısır Çamurunun Dekorlanması

Mısır Çamurunun dekorlanması iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Tarih Öncesi Dönemden, İslami Hakimiyetin Başladığı Döneme Kadar Mısır Çamurunun Yapımı Özellikleri	Arkeologlar Tarafından Bulunduktan Sonraki Dönemden, Günümüze Kadar Mısır Çamuru Yapımı
Mısır Çamuru üzerine, Eski Mısırlılar zamanında yapılan dekorasyonlar genellikle, şekillendirme yapıldıktan sonra veya sırlı yüzey oluşturulduktan sonra yapılmıştır. Şekillendirme yapıldıktan sonraki dekorlamada, kazıma tekniği (sgraffito); yüzey oluşturulduktan sonraki dekorlamada ise, siyah renk boya kullanılmıştır (Resim 45).	Bugünde çeşitli teknikler uygulanmaktadır. Fırça ile dekorlama, sgraffito, aplik, vb...

Resim 45- Mısır Çamurundan dekorlu tabak, Yeni Krallık Dönemi.

3.3.5. Mısır Çamurunun Fırınlanması

Mısır Çamurunun fırınlanması iki ayrı dönemde incelenmiştir.

Tarih Öncesi Dönemden, İslami Hakimiyetin Başladığı Döneme Kadar Mısır Çamurunun Yapımı Özellikleri	Arkeologlar Tarafından Bulunduktan Sonraki Dönemden, Günümüze Kadar Mısır Çamuru Yapımı
<p>Eski Mısırlılar, Mısır Çamuruna düşük ateşte iki pişirim uygulamışlardır. Birinci pişirimde parlatmak amacıyla hazırlanan karışım tozun bünyeye yapışması amacı vardır. İkinci pişirim ise genellikle fırça dekoru yapıldıktan sonra yapılmıştır.</p> <p><i>“Mısır Çamuru parlaklaştırma fırınları, Petrie tarafından Memphis’te bulunmuştur. Bu fırınlar, Helenistik ya da Roma dönemlerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir”</i> (Harris, Lucas, 1989, s. 160).</p>	<p>Bugünkü Mısır Çamuru pişirimi düşük sıcaklıkta yapılmaktadır. Bu sıcaklık 750 °C’la-1050 °C arasında değişebilmektedir.</p>

3.4. MISIR ÇAMURUNUN ÇEŞİTLERİ

Eski Mısırlılar, değişik dönemlerde birçok Mısır Çamuru çeşidi üretmişlerdir. “*Kimyager Alfred Lucas, görsel belirtilere göre fayansları gruplandırmıştır*” (Nicholson, 1993, s. 14).

Bu gruplar sırasıyla şöyle tanımlanmaktadır.

Sıradan Mısır Çamuru: Tipik bir Mısır Çamurudur ve alkalin sırla kaplanmış bir bünyeden oluşur. Tarih Öncesi dönemden, XIV. Sülale’ye kadar görülmüştür.

A Türü Mısır Çamuru: Parlak yüzey ile bünye arasında kuvarstan yapılmış bir ara katmanın yer aldığı Mısır Çamuru türüdür. “*Belli bir tarihsel dönem içinde, sıkça uygulandığını söylemek eldeki verilerin ışığında doğru olmaz*” (Harris, Lucas, 1989, s. 161).

B Türü Mısır Çamuru: Nadir olarak rastlanan siyah Mısır Çamurudur. Okside edilmiş demir ile renklendirilmiş kuvars tozundan oluşur. III. Sülale dönemine ait Sakkara’daki buluntularda görülür.

C Türü Mısır Çamuru: Çok ender bulunan Kırmızı Mısır Çamurudur. Bünye genellikle kırmızıdır. Parlak kısımda, kimi zaman kırmızı, kimi zamanda farklı bir renk olabilir. Bu tür Mısır Çamuruyla, boncuk, gerdanlık gibi küçük parçalar yapılmıştır. Bu örnekler; III. Sülale döneminde Sakkara’da ve XVIII. Sülale dönemine ait iki yerleşim yerinde rastlanmıştır.

“*Petrie, kırmızı Mısır Çamuru objelerin sırlarının, renksiz olduğunu belirtir. Mikroskopik incelemeler, kırmızı Mısır Çamuru yapımında kullanılan*

malzemenin kırmızı olmadığını, demiroksit (FeO₂) ya da benzeri maddelerle renklendirildiğini gösterir” (Harris, Lucas, 1989, s. 163).

D Türü Mısır Çamuru: Bu türün yapımında granüle (tanecik) edilmiş kuvars kullanıldığı için daha serttir. Mavi ya da yeşil renkli bünyeye sahiptir ve bu Mısır Çamuru genellikle aynı renkte parlaklaştırılmıştır. Mısır Çamurunun renklerinin parlaklaştırmadan olmadığına ilişkin görüşler bulunmaktadır. Fakat bu görüşleri destekleyen kanıtlar bulunamamıştır. Parlak katmandaki kırılma ve çatlamları önlemek için, parlaklaştırma malzemesinde kuvars katılmıştır.

E Türü Mısır Çamuru (Camsı Mısır Çamuru): Bu tür Mısır Çamuru üzerine uzlaşmış bir tanımı bulunmamaktadır. E türü Mısır Çamurunun, farklı bir parlak katmanla kaplanmış ayrı bir yüzeyi bulunmaktadır. Kimi uzmanlar tarafından bu türe “porselen” adı da verilmektedir.

“Karşımındaki silikat, D Türü Mısır Çamuruna göre düşük, cama oranla yüksektir. Alkali maddeler ise, Mısır Çamuru’na göre yüksek, cama oranla düşüktür. Bakıroksit (CuO₂) bu türün karışımında yer alır. Bu türe “mükemmel olmayan cam” adını vermek tanımlama açısından anlamlı olacaktır” (Harris, Lucas, 1989, s. 165).

F Türü Mısır Çamuru: Bu türde klasik Mısır Çamurunun toz haline getirilmesi ve kurşunlu parlak bir tabakanın oluşturulmasıyla elde edilmiştir. İ.Ö. 14 y.y.-15 y.y.’larının sonuna kadar kullanılmıştır. *“Yaklaşık XXII: Sülale döneminde kurşun elementli karışımlarından yapılmış Mısır Çamurları da ortaya çıkmıştır” (Harris, Lucas, 1989, s. 166).*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU TEKNOLOJİSİ, UYGULAMASI VE MISIR ÇAMURUYLA YAPILAN BAZI ÖRNEKLER

4.1. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU TEKNOLOJİSİ, UYGULAMASI

Mısır Çamuru, uzun bir dönem arkeologların ilgisini çekmiş olmakla birlikte, bilim adamlarının ilgi odağı olmuştur. Bilim adamları için “*sorun, Roma İmparatorluğu'nun sonunda kaybolan imalat tekniğini bularak malzemeyi tekrar yapmak oldu*” (Turan, 1989, s.13). Bu amaçla bilim adamları bir takım araştırmalar yapmaya başladılar.

- 1807’de Chaptal Mısır Çamurunun geleneksel rengi olan mavi üzerine araştırmalar yaptı. Bünyeyi oluşturan malzemeler olarak alümin, kireç ve bakıroksidi buldu,

- 1815’de Sir Humpry Davy ve diğerk kimyacılar tarafından çalışıldı,
- 1889 yılında Fouque Mısır Çamurunun bünye yapısını, bakır kalsiyum silikat (CaO.CuO.4SiO_2) olarak tanımladı.
- 1893’de Spurrel, Mısır Çamurunun soda ilavesi yapılmadan oluşamayacağını bularak, Fouque’nin görüşlerini reddetti.
- İlk başarılı çalışmalar ise Laurie, Mc Lintok ve Miles tarafından yapılmıştır. Bu kişiler;

64,6 gr. toz silika kumu,
7,2 gr. sodyum karbonat,
15,4 gr. toz malahit (bakır karbonat) (CuCO_3)
12,4 gr. toz kireç

oranlarında hazırladıkları karışımı, 850 °C’de pişirerek, Mısır Çamurunun bünyesini ve geleneksel rengi olan maviyi oluşturdular.

Bu bilim adamları, kimyagerler ve araştırmacılardan sonrada, Mısır Çamurunun bünye yapısı, geleneksel rengi olan mavi ve parlaklığı üzerine araştırmalar ve deneyler yapılmaya devam edildi.

Günümüzde Mısır Çamurunun geleneksel rengi olan mavinin dışında, yeşil, mor, siyah, lacivert, pembe v.b., renkler elde edildiği Mısır Çamuru reçeteleri de bulunmaktadır.

4.1.1. Reçeteler ve Seger Formülleri

Denenen reçetelerin bulunmasına ve oluşmasına taban hazırlayan reçete;

(950 °C)

% 10 gr. Yıkanmış Uşak Kaoleni (Y.U.K.)

% 70 gr. Kuvars

% 20 gr. Kristal Soda'dır.

Yıkanmış Uşak Kaoleni : $\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 6,19 \text{SiO}_2 \cdot 1,39 \text{H}_2\text{O}$ = 498,42 mol/gr.

Kuvars : SiO_2 = 60 mol/gr.

Kristal Soda : $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10 \text{H}_2\text{O}$ = 286 mol/gr.

	Al_2O_3	SiO_2	Na_2O
Y.U.K. 10 : 498,42 = 0,02	0,02	0,12	-
Kuvars 70 : 60 = 1,16	1,16	-	-
Kristal Soda 20 : 286 = 0,06	-	-	0,06
	1,18	0,12	0,06

Bazik oksitlerin toplamı = 0,06

Seger reçetesi 1 Na_2O 0,06 Al_2O_3 2 SiO_2

Bu reçete ile yapılan Mısır Çamuru olumludur.

Reçete 2

(950 °C)

% 20 gr. Yıkanmış Uşak Kaoleni (Y.U.K.)

% 70 gr. Kuvars

% 10 gr. Kristal Soda'dır.

Yıkanmış Uşak Kaoleni : $\text{Al}_2\text{O}_3 \cdot 6,19 \text{SiO}_2 \cdot 1,39 \text{H}_2\text{O}$ = 498,42 mol/gr.

Kuvars : SiO_2 = 60 mol/gr.

Kristal Soda : Na_2CO_3 = 106 mol/gr.

	$\cdot \text{Al}_2\text{O}_3$	SiO_2	Na_2O
Y.U.K. 20 : 498,42 = 0,04	0,04	7,18	-
Kuvars 70 : 60 = 1,16	1,16	-	-
Kristal Soda 10 : 106 = 0,09	-	-	0,09
	1,20	7,18	0,09

Bazik oksitlerin toplamı = 0,09

Seğer reçetesi 1 Na_2O 0,24 Al_2O_3 79,7 SiO_2

Bu reçete ile yapılan Mısır Çamuru olumludur.

Reçete 3

(950 °C)

% 15 gr. Firit

% 30 gr. Kuvars

% 25 gr. Yıkanmış Uşak Kaoleni (Y.U.K.)

% 10 gr. Kalsine Soda

% 20 gr. Mihaliçık Killi

Firit	: H ₂ O.0,271 Na ₂ O.4,468 CaO.4,84 MgO.3,412 Al ₂ O ₃ .	
	8,75 SiO ₂ .6,728 B ₂ O ₃	= 1895,5 mol/gr.
Kuvars	: SiO ₂	= 60 mol/gr.
Y.U.K.	: Al ₂ O ₃ .6,19 SiO ₂ . 1,39 H ₂ O	= 498,42 mol/gr.
Kalsine Soda	: Na ₂ CO ₃	= 106 mol/gr.
Mihaliçık Killi:	Na ₂ O.1,64 Al ₂ O ₃ .7,87 SiO ₂ .3,68 H ₂ O	= 767,72 mol/gr.

	K ₂ O	N ₂ O	CaO	MgO	Al ₂ O ₃	SiO ₂	B ₂ O ₃
Frit : 15 :1895,9 = 0,007	0,007	0,0018	0,031	0,033	0,023	0,061	0,047
Kuvars: 30:60 = 0,5	-	-	-	-	-	0,5	-
Y.U.K.: 25:498,42= 0,05	-	-	-	-	0,05	0,05	-
K. Soda: 10:106 = 0,09	-	0,09	-	-	-	-	-
M. Killi: 20:767,72 = 0,02	-	0,02	-	-	0,032	0,157	-
	0,007	0,111	0,031	0,033	0,105	0,873	0,047

Bazik oksitlerin toplamı = 0,182 mol/gr.

Seğer Formülü = 1,038 K₂O 0,258 B₂O₃
0,605 Na₂O 0,576 Al₂O₃ 4,796 SiO₂
0,170 CaO
0,181 MgO

Bu reçete ile yapılan Mısır Çamuru olumludur.

Reçete 7

(950 °C)

% 12,5 gr. Potasyum Feldspat

% 7,5 gr. Firit

% 10 gr. Kuvars

% 2,5 gr. Kuvars Kumu

% 12,5 gr. T-155 Kili

% 2 gr. Soda Kristal

% 1,5 gr. Boraks

% 1,5 gr. Ünye Bentoniti

	K ₂ O	Na ₂ O	CaO	MgO	Al ₂ O ₃	SiO ₂	B ₂ O ₃
Po.Feld.:12,5:688,36= 0,018	0,018	0,023	-	-	-	0,139	-
Firit : 7,5:1895,9 = 0,003	0,003	0,0008	0,013	0,014	0,010	0,026	0,020
Kuvars : 10: 60 = 0,166	-	-	-	-	-	0,166	-
Kuv.Kumu:2,5:60 = 0,041	-	-	-	-	-	0,041	-
T-155:12,5:332,88 = 0,037	-	-	-	-	0,037	0,122	-
Soda Kristal: 2:286 = 0,006	-	0,06	-	-	-	-	-
Boraks: 1,5:358,64 = 0,004	-	0,004	-	-	-	-	0,007
Ü.B.: 1,5: 512,2 = 0,002	-	-	0,001	-	0,002	0,01	-
	0,021	0,087	0,014	0,014	0,049	0,504	0,027

Bazik oksitlerin toplamı = 0,136 mol/gr.

Seğer Formülü

= 0,154 K₂O

0,639 Na₂O

0,360 Al₂O₃

3,705 SiO₂

0,102 CaO

0,198 B₂O₃

0,102 MgO

Bu reçete ile yapılan Mısır Çamuru olumludur ve uygulamalarda kullanılan reçetedir.

4.2.2. Uygulamalarda Kullanılan Mısır Çamuru Hammaddeleri

Uygulamada kullanılan, Mısır Çamuru reçetesinde potasyum feldspat, frit, kuvars, kuvars kumu, T-155 kili, soda, boraks ve bentonit hammaddeleri kullanılmıştır.

4.2.2.1. Potasyum Feldspat ($K_2O \cdot Al_2O_3 \cdot 6SiO_2$)

Feldspatlar, özsüz bir hammadde olmalarına karşın, çamurlarda belli bir pişme sıcaklığına çıkıldığı zaman, çamurları pekiştirerek, eriticilik özelliği gösterirler. Aynı zamanda sırlarda da kullanılan çok önemli bir eriticidir.

“Genel tanımlaması, içinde belli sayıda alkali bulunduran alümina silikat olarak yapılabilir” (Arcasoy, 1983, s. 15).

Saf potasyum feldspatın (ortoklas) erime sıcaklığı 1170 °C’dir. Ancak potasyum feldspatın tam erime sıcaklığı yaklaşık 1280 °C’dir ve potasyum feldspatın geniş bir erime aralığına sahip olduğunu gösterir.

Uygulamada kullanılan, reçetenin içinde % 12,5 oranında yer alan potasyum feldspat eritici olarak kullanılmıştır.

4.2.2.2. Frit (Flaxs, Sırça)

Seramik sır hammaddelerinin eritilerek camlaştırılmış haline “frit” denir. Değişik pişme derecelerine (1000 °C-1200 °C v.b.) sahip fritler vardır.

“Kısaca eriterek cama dönüştürme işlemi olarak da tanımlanabilen sırçalaştırmanın, hangi nedenler ile yapıldığı sırçalaştırmayı daha iyi tanımlayabilir.

Sırçalaştırmanın nedenleri:

- 1. Suda çözünen maddeleri, suda çözünmez silikalara dönüştürmek,*
- 2. Zehirli maddeleri diğer maddelere bağlayarak zehirsiz hale getirmek,*
- 3. Sırlara daha düşük pişme sıcaklığı sağlamak,*
- 4. Renk veren oksitlerin sır içinde daha iyi dağılmasını sağlamak ve boyama gücünü artırmak” (Arcasoy, 1989, s. 182).*

Reçetede kullanılan % 75 oranındaki fritin, pişme derecesi düşük olduğundan, hazırlanan Mısır Çamuru karışımında kullanılan renk veren oksitin bünye içinde daha iyi dağılması ve parlaklık kazanması sağlanmıştır.

4.2.2.3. Kuvars ve Kuvars Kumu (SiO₂)

Kuvars, oksijenden sonra dünyada en çok rastlanan silisyumun bir bileşimidir. Doğada kristal olarak dağ kristali, amethyst, kuvarsit ve kristal kuvars kumu olarak bulunur.

“Kuvars katkısı çamurlarda şu etkileri gösterir:

- a) Çamurun bağlayıcı özelliği ve kuru direnci katkı oranı arttıkça azalır.*
- b) Pişmiş çamurda gözeneklilik ve su emme artar.*
- c) Kuru ve pişme küçülmesi değerlerinde azalma ortaya çıkar. Katkı oranının çok artması ile birlikte küçülme yerine büyüme görülür” (Arcasoy, 1989, s. 15).*

Mısır Çamuru uygulamamızdaki reçete içinde, % 10 Kuvars ve % 2,5 Kuvars toplam % 12,5'lik kuvars oranı Mısır Çamurunun bağlayıcılık özelliğini arttırmıştır.

4.2.2.4. Kil ($T-155$ Kili, $Al_2O_3.3,32 SiO_2.1,76 H_2O$)

“Başlıca alüminyum silikatlardan meydana gelen, özellikle feldspatların ayrışmasıyla ortaya çıkan ve çömlekçilikte kullanılan maddeye temel oluşturan hammaddedir” (Verges, 1992, s. 65).

Uygulamada kullanılan Mısır Çamuru reçetesinde, % 12,5 T-155 kili bulunmaktadır. T-155 kili, Mısır çamurunun plastikliğini arttırmış ve buna bağlı olarak şekillendirmeyi kolaylaştırmıştır.

4.2.2.5. Soda ($Na_2CO_3.10H_2O$)

Diğer alkaliler gibi, ergime dereesi düşük olduğundan ergitici özelliğe sahiptir.

Bu özelliği ile; uygulamada kullanılan reçetedeki % 2 oranındaki soda, Mısır Çamurunun yaklaşık 950 °C'de ergimesine ve parlaklık kazanmasına neden oluşturmuştur.

4.2.2.6. Boraks ($Na_2O.2B_2O_3.10H_2O$)

Boraks da soda gibi alkali özelliklere sahiptir.

Boraks da soda gibi alkali özelliklere sahiptir.

Reçetede, % 1,5 oranında kullanılan boraks, ergime derecesini düşüren güçlü bir eritkendir.

Soda ve boraksın birlikte kullanılması Mısır Çamurunda, ergime derecesinin düşük olmasını ve çamurun parlaklık kazanmasını sağlamıştır.

4.2.2.7. Bentonit (Ünye Bentoniti) ($Al_2O_3.0,55 CaO.5,2 SiO_2.3,7 H_2O$)

Genel olarak bentonit; “İçerdiği kolonidal madde sayesinde hamurların plastikliğinin artmasında kullanılan volkanik kökenli kildir” (Verges, 1992, s.66).

Mısır Çamuru reçetesinde kullanılan % 1,5 oranındaki bentonitte kil ile birlikte çamurun plastikliğini kolay şekillenmesini sağlar.

4.2.3. Uygulamada Kullanılan Çamuru Renklendiren Oksitler

Reçeteye, Mısır Çamuru renklendirmek için, her biri ayrı ayrı olmak üzere;

% 3 gr. bakır oksit (CuO)

% 1 gr. kobalt oksit (CoO)

% 4 gr. mangan oksit (MnO₂)

% 6 gr. demir oksit (Fe₂O₃)

% 3 gr. krom oksit (Cr₂O₃) ilave edilmiştir.

4.2.3.1. Bakır Oksit (CuO)

Mısır Çamuru reçetelerinde, reçetenin yapısına ve pişme derecesine göre, bakır oksitle, yeşil, mavi ve bu iki rengin tonları elde edilebilir.

Uygulamadaki reçeteye ilave edilen % 3 oranındaki CuO ise; turkuaz rengini vermiştir. Çünkü reçetede bulunan % 1,5 Boraks'da ($\text{Na}_2\text{O} \cdot 2\text{B}_2\text{O}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$) 2 mol (B_2O_3) bor oksit bulunmakta ve bu oksit turkuaz oluşumuna neden olmaktadır. Ayrıca % 3 CuO_2 oranının arttırılmasıyla yeşil renk elde edilebilir.

4.2.3.2. Kobalt Oksit (CoO)

“Renklendirici olarak kullanılan Kobaltın mavi boyama etkisi, bir rastlantı sonucu 1540 yıllarında, ilk kez bir cam atelyesinde ortaya çıkmıştır” (Arcasoy, 1983, s. 191).

Mısır Çamuru reçetelerinde, reçeteyi oluşturan hammaddelere, hammaddelerin oranlarına ve pişme derecesine bağlı olarak, kobalt oksit, açık maviden laciverte kadar olan tüm mavi renk tonlarını verir.

“Mısır Uygarlığında, Mısır Çamurunu en fazla mavi renk üretilmiştir. “Mısır Mavisini” olarak adlandırılan bu mavi renk, Mısır Uygarlığına ait resim sanatında da göze çarpar. Kimyagerler tarafından $\text{CaCu}(\text{Si}_4\text{O}_{10})$ olarak nitelendirilen Mısır Mavisini, lapislazuliye ya da azuriteye yakın bir mavidir” (Verges, 1992, s. 76). Ayrıca, Mısırlılar Mısır Mavisini elde etmek için malahit de kullanmışlardır.

Uygulamada, % 1 gr. oranında kullanılan CoO 'in reçeteye ilavesiyle mavi renk elde edilmiştir. Bu % 1'lik oranın arttırılmasıyla lacivert ve mavinin diğer tonlarında oluşturulabilir.

4.2.3.3. Mangan Oksit (MnO_2)

Mısır Çamuru reçetelerine mangan ilavesi yapılarak, kahverengi, mor ve siyah renkler elde edilebilmektedir.

Denenen reçeteye, % 4 oranında mangan ilavesiyle mor renk elde edilmiştir. Alkali oranın reçetede fazla olması bu rengin oluşumunda etkin olmuştur.

4.2.3.4. Demir Oksit (Fe_2O_3)

Mısır Çamuru reçetelerinde demir oksit kullanımı, kızıl kahverengi, açık kahverengi ve kahverengi tonlarını verir.

Denenen reçetede, Al_2O_3 oranının fazla olması ve Borakstan gelen B_2O_3 % 6 gr. oranında reçeteye ilave edilen demir oksitin, sarımtırak kahverengi rengini vermesine etken olmuştur.

4.2.3.5. Krom Oksit (Cr_2O_3)

Mısır Çamuru reçetelerine, krom oksit ilavesi genellikle yeşil ve tonlarının oluşmasını sağlar.

Bu çalışmada uygulanan reçetede % 3 gr. oranındaki krom oksit, yeşil renk vermiştir.

4.2.4. Uygulamada Kullanılan Sıvılar

Çamurun plastik ve homojen olması için, çamuru oluşturan hammaddelere su ilavesi yapılır. Bu su ilavesi, yapılmak istenen çamurun özelliğine göre değişir.

Çamurun plastik olması, çamurun kolay şekillendirilebilmesi için önem taşımaktadır.

Mısır Çamurunu oluşturan hammaddelere ayrı ayrı; su, soda, sirke ve ispirto ilave edilmiştir. Bu ilavelerin sonucunda;

- Su ve ispirto, daha kurutma aşamasında Mısır Çamurunun bünyesinden uzaklaşmış ve bu evrede Mısır Çamuru yüzeyinde oluşması gereken alkalik tuzların oluşumunu engellemiştir. Pişirimden sonrada oluşması gereken parlaklığın bozulmamış olması bu sıvılarla Mısır Çamuru yapılabileceğini göstermektedir.

- Soda kullanımında, Mısır Çamuru bünyesinde kurutma ve pişme aşamalarından sonra bir bozulma yapmamıştır. Soda'nın içerdiği gazlar daha kurutma aşamasında Mısır Çamuru bünyesinden uzaklaşır.

- İspirto ile yapılan deneme de, pişirimden sonra, gözenekli ve bu gözeneklerin içi sırlı bir etki oluşmuştur. Bu gözenekli etkinin nedeni; asetik asit olan sirkenin bünyesinde bulunan karbonat (CO_3) türevli hamaddelerin CO_3 'ları çözmesidir.

4.2.5. Mısır Çamuru Şekillendirme Yöntemleri

Mısır Çamuru günümüzde, torna, kalıpla ve elle şekillendirme yöntemleriyle biçimlendirilmektedir.

4.2.5.1. Mısır Çamurunun Torna İle Şekillendirilmesi

Uygulamada kullanılan Mısır Çamurunu, torna ile biçimlendirmek mümkün olmamıştır. Bunun nedeni, uygulamada kullanılan Mısır Çamurunun plastiğinin az olmasıdır. Ayrıca, uygulamalar sırasında gözlenen torna şekillendirme yönteminin kısa bir süre içinde yapılması gerekliliğidir. Çünkü, el temasının fazla olması; Mısır Çamurunun kurutma sırasında yüzeyde toplanan alkalik tuzlarının oluşumunu engelleyerek, fırınlama sonucunda Mısır Çamurunun mat olmasına neden olmuştur.

Amerikalı Seramik sanatçısı, Dick Studley Mısır Çamurunu tornayla şekillendirmiştir (Resim 46). Büyük bir olasılıkla Studley'in, kullandığı Mısır Çamuru reçetesi ile bu uygulamalarda kullanılan reçeteler farklıdır. Bu da reçetelerdeki hammaddelerin ve hammadde oranlarının farklı olduğunu gösterir.

Resim 46- Dick Studley, torna ile şekillendirilmiş Mısır Çamuru vazo, h. 22 cm.

4.2.5.2. Mısır Çamurunun Kalıpla Şekillendirilmesi

Mısır Çamurunu kalıpla şekillendirme yöntemi, alçıyla kalıplama, tahta kalıpla kalıplama ve kil kalıpla kalıplama olarak üç farklı malzemeyle yapılabilmektedir. Kalıpla şekillendirme yöntemiyle; heykeller, vazolar, bonucuklar v.b., yapılmaktadır.

Uygulamada kullanılan Mısır Çamuru, alçı kalıpla şekillendirilmiştir (Resim 47.1-47.2). Alçı kalıpla şekillendirme yönteminde dikkat edilmesi gereken, Mısır Çamurunun alçının içinde fazla bekletilmemesidir. Çünkü, genel olarak bütün Mısır Çamurları bünyesinde, sodyum karbonat (Na_2CO_3) gibi alkaliler içerdiğinden, alçı (CaSO_4) plakanın çözülmesine neden olmaktadır. Ayrıca, bu çözülme, kuruma sırasında yüzeyde toplanan alkalik tuzların oluşmasını ve fırınlama sonucu oluşacak olan Mısır Çamurunun parlamasını etkilemektedir.

Resim 47.1- Gökden Alpman, alçı kalıpla şekillendirilmiş Mısır Çamurundan küçük kap, h. 10,5 cm.

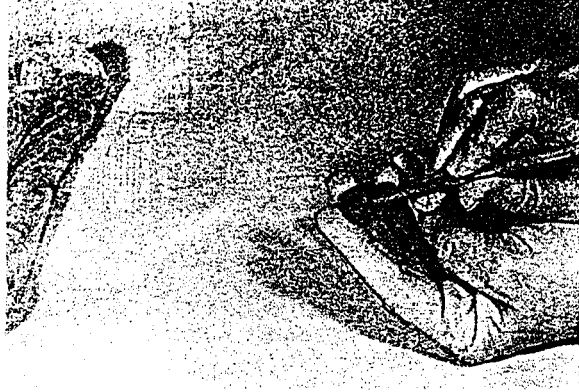
Resim 47.2- Gökden Alpman, alçı kalıpla şekillendirilmiş Mısır Çamurundan şişe biçiminde kap, h. 42 cm.

4.2.5.3. Mısır Çamurunun Elle Şekillendirilmesi

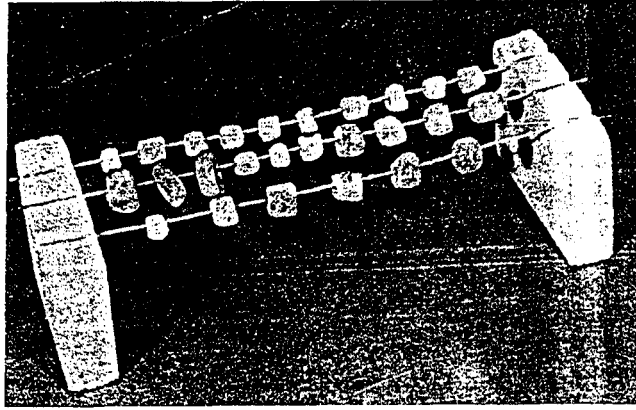
Elle şekillendirme yöntemi Mısır Çamurlarında daha çok, boncuk, düğme, küçük kaplar gibi küçük parçaların şekillendirilmesinde kullanılmıştır.

Uygulamada kullanılan Mısır Çamuruyla boncuklar yapılmıştır. Mısır Çamuru önce sucuk yöntemiyle açılıp, sonrada istenilen boncuk büyüklüklerinde kesilir. Daha sonrada delikler açılır (Resim 48). Kendinden sızdıran Mısır Çamurundan yapılan boncukların fırınlanması çamurun yerden temasının kesilerek yapılması gerekmektedir. Bunun içinde boncuklar, direnç teli denilen

teller üzerine dizilir ve teller, iki yanına koyulan ateş tuğlasından veya sırsız çamurdan hazırlanan ayaklar üzerinde pişirilir (Resim 49).

Resim 48- Mısır Çamurundan yapılan boncukların şekillendirilmesi

Resim 49- Mısır Çamurundan yapılan boncukların tellere dizilmesi

4.2.6. Mısır Çamurunun Kurutulması

Mısır Çamuru için en önemli aşamalardan biri, kurutma aşamasıdır. Mısır Çamurunun parlamasını sağlayan alkalik tuzlar, bu aşamada bünyede bulunan suların bir kısmını bünyeden uzaklaşmasıyla yüzeyde toplanır. Bu etki gözle görülebilir. Ürünün üzeri kırağı gibi beyaz bir örtüyle örtülür. Bu aşamada, Mısır Çamurunu fazla ellememek gerekir. Çünkü oluşan bu beyaz etkinin bozulması, Mısır Çamurunun fırınlanma sonunda mat bir görünüme sahip olmasına neden olur.

4.2.7. Mısır Çamurunun Fırınlanması

Mısır Çamurlarının fırınlanma dereceleri, 750 °C-1050 °C arasında değişmektedir. Bunun nedeni, Mısır Çamurunu oluşturan hammaddeler ve bu hammaddelerin karışımdaki oranlarıdır. Fırınlama aşamasından iyi sonuç alınabilmesi için; kurutmanın iyi yapılması ve fırın sıcaklığının istenilen derecede olması gerekmektedir.

Fırınlama aşamasında, kendinden sırlı yapısı yüzünden Mısır Çamuru fırın plakalarıyla teması kesilerek pişirilir. Bu işlem; boncuk, düğme, v.b., parçaların teller üzerine dizilerek, vazo, heykel, v.b. parçaların ise kuvars tozu ile kaplanmış fırın plakaları üzerine yerleştirilerek pişirilmesiyle gerçekleştirilir. Burada kullanılan kuvars tozunun pişme derecesi çok yüksektir. 750 °C-1050 °C arasında pişirilen ve yumuşayarak fırın raflarına ve fırına yapışma olasılığı olan Mısır Çamuru için koruyucu bir malzeme olarak kullanılmaktadır. Kaolin ve mermerde kuvars tozu yerine kullanılabilir.

4.2. GÜNÜMÜZDE MISIR ÇAMURU İLE YAPILAN BAZI ÖRNEKLER

Mısır Sanatı, Napolyon'un Mısır seferine kadar Batı dünyasında bilinmiyordu. Napolyon 1788-1789'da Mısır'a giderken, yanında bilim adamlarını da götürmüş, Mısır Uygarlığı ve Sanatı hakkında araştırmalar yaptırmıştı. *"Napolyon zamanında, Fransa İmparatorluk sanatı olarak, mobilyalara Mısır sanatındaki motifler ve bazı eşyalara sfenksler işlenmeye başlamıştı"* (Turani, 1992, s. 71). Napolyon'un Mısır seferiyle başlayan, Avrupalı diğer bilim adamları ve arkeologlar tarafından devam eden araştırmalar, Mısır Sanatının Avrupa Sanatına olan etkisini arttırmıştır. *"Howard Carter'in Tutankhamun'un mezarını keşfetmesinin, 1920'lerde Avrupa Sanatı ve dizaynında yarattığı etki herkesce bilinmektedir"* (Shaw, Nicholson, 1996, s. 40).

Avrupalı sanatçı ve tasarımcıların Mısır Sanatına olan bu ilgisinden, Mısır seramik sanatında önemli bir yere sahip olan Mısır Çamuru da payını almıştır.

19. yy. başlarında, *“Parisli kuyumcular, Mısır Sanatının etkisinde, değerli taşlarla bezeli mücevherler üretmişlerdir”* (Rudoe, 1997, s. 135). Bir başka Parisli kuyumcu olan Cartier’in Londra gibi diğer Avrupa ülkelerinde mağazaları bulunmaktadır. Cartier diğer kuyumculardan farklı olarak Mısır stilinde mücevherler üretmişti.

“Cartier’i diğer kuyumcu firmalardan farklı kılan, mücevherlerinin Eski Mısır Sanatı üzerine yazılmış kitaplarda yer alan bilgilere yakın olmasıdır. Lois Cartier ve firmasının yararlandığı kitapların en bilinenleri, “Description de l’Egypte” ve “Grammar of Ornament”dir. Cartier ve firması, bu iki kitaptan, Tutankhamon’un mezarının bulunmasından sonra bile yararlanmışlardır” (Rudoe, 1997, s. 135).

Cartier, Mısır Sanatının etkisiyle oluşan Mısır stili mücevherlerini, yaklaşık on yıl kadar üretmiştir. Bu mücevherlerin yapımında değerli taşlardan ve Mısır Çamurundan yararlanılmıştır. *“Cartier’in Mısır Stili mücevherlerinde kullandığı Mısır Çamurları, orjinallerine en yakın örnekleri oluşturur”* (Rudoe, 1997, s. 138). Cartier firması, bok böceği muskalarından, hiyerogliflerden, Mısır resim ve heykel sanatından yararlanarak birçok broşlar, kolyeler, kemer tokaları v.b. yapmıştır.

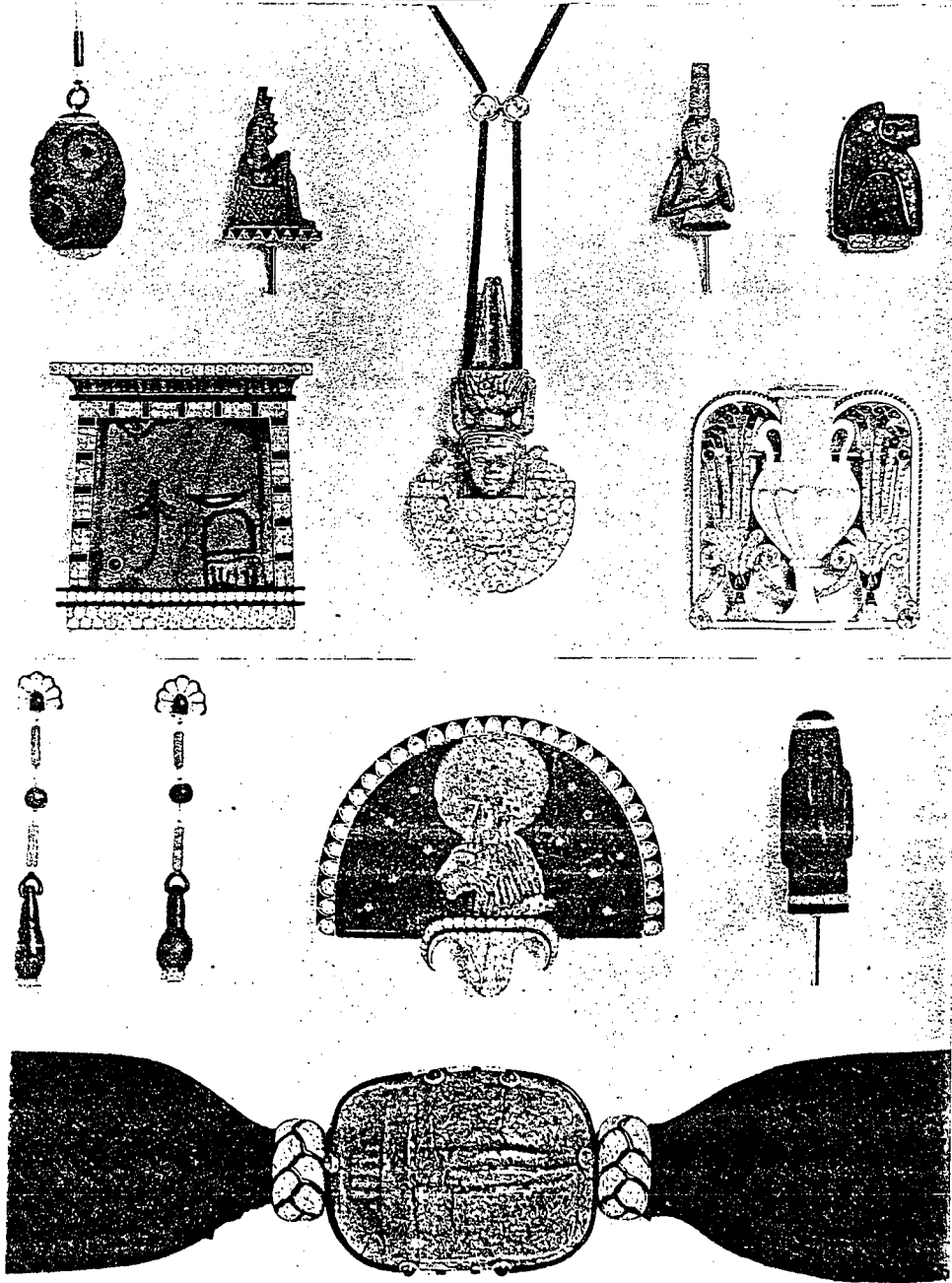
“26 Ocak 1924 tarihli “Illustrated London New” gazetesinde yer alan Cartier firmasının reklamındaki mücevherler, Tutankhamon’un mezarının ortaya çıkarılmasından bir buçuk yıl sonra Cartier’in Londra’daki firması tarafından üretilmiştir” (Rudoe, 1997, s. 137). Bu reklam afişinde yer alan mücevherlerin her biri, ayrı ayrı dizayn edilmiştir. *“Ortadaki yarım daire şeklindeki broşun adı “gizli takım yıldızı”dır. Altın bir yarım daire şeklindeki*

plakanın üzerinde Mısır Çamuru bir aslan başı ve aslan başının altında bir sıra elmas bulunmaktadır. Bu parça Cartier Londra firmasının yaptığı iki Mısır yelpazesi modelinden biridir” (Rudoe, 1997, s. 137) (Resim 50).

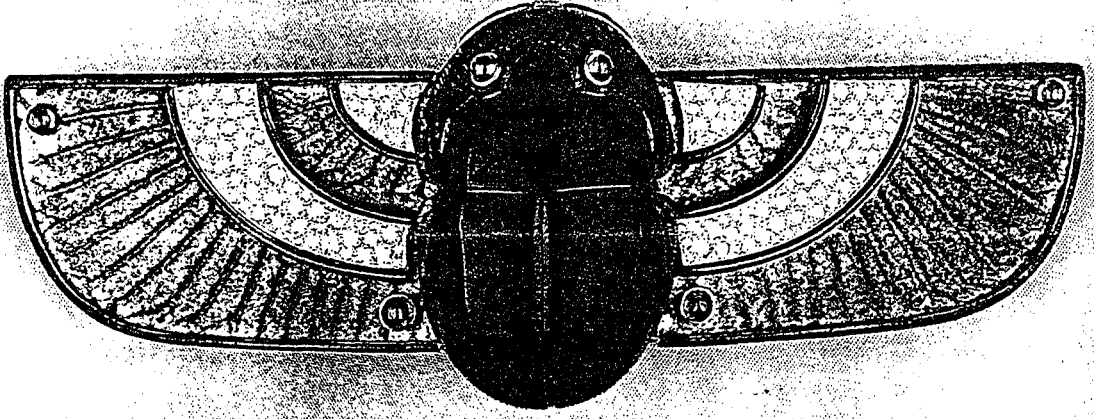
THE “TUTANKHAMEN” INFLUENCE IN MODERN JEWELLERY.

REPRODUCED BY COURTESY OF CARTIER, LTD., 175, NEW BOND STREET, W.1.

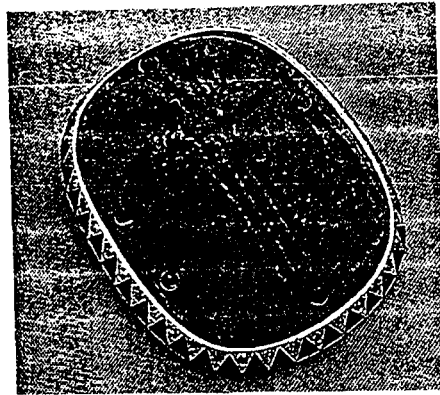
Resim 50- Cartier'in Londra firmasının ürettiği mücevherlerin, "Illustrated London New" gazetesindeki reklamı.

Cartier, bok böceği muskalarından yararlanarak yaptığı mücevherlerinde, genellikle Mısır Çamurunu kullanmıştır. 1924’de İngiliz Sanat Atölyesi tarafından yapılan, bok böceği broş da Mısır Çamuru, değerli taşlar ve madenlerden yapılmıştır (Resim 51).

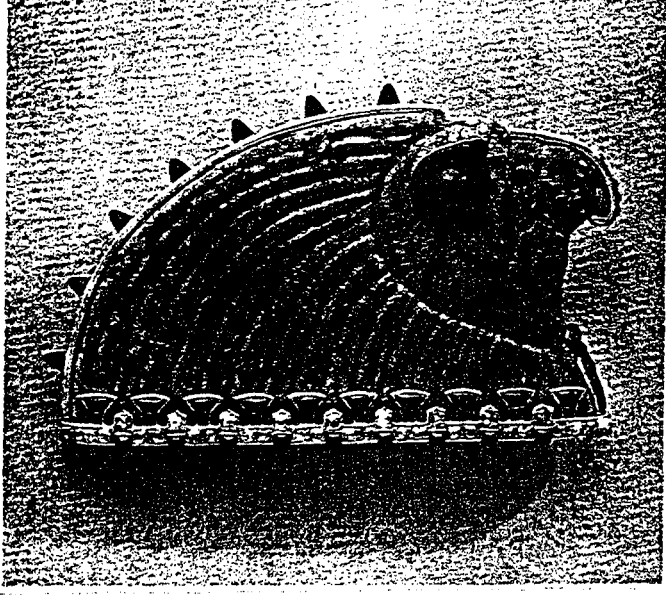
Resim 51- Bok böceği broş, 1924’de İngiliz Sanat Eserleri Atölyesi tarafından Cartier’in Londra firması için yapılmış, h. 4,8 cm., genişlik 4 cm.

Bok böceğinden yapılan bir başka mücevherde, yine İngiliz Sanat Eserleri Atölyesi tarafından Cartier Londra firması için yapılmıştır. Broş ya da kemer tokası olarak kullanılmak üzere tasarlanmıştır (Resim 52). “*Bok böceğinin, zümrütten yapılmış gözleri kuvars üzerine işlenmiştir. Kanatları Mısır Çamurundan ve elmaslardan oluşmuştur*” (Rudoe, 1997, s.146).

Resim 52- Kanatlı bok böceği broşu.

1925’de Cartier’in Paris firması için Lavabre Atölyesi’ne yaptırılan Mısır stili mücevher, Horus başı broş, altın ve platinle çevrili Mısır Çamuru üzerine elmas, koral ve onikslerle işlenmiştir (Resim 53).

Resim 53- Horus başlı Mısır Çamuru broş, h. 7 cm.

Cartier Paris firmasının 1927’de bir başka sipariş üzerine yaptırdığı broş ise, Mısır Çamurundan yapılmış Tanrıça İsis’e ait başın, elmasla, yakutla ve oniksle işlenmesiyle yapılmıştır (Resim 54).

Resim 54- Tanrıça İsis broş, h. 5 cm. genişlik 3,5 cm.

2 Nisan-3 Ağustos 1997 tarihleri arasında Amerika Metropolitan Müzesi'nde açılan "Cartier (1900-1939)" Sergisi açılmıştır. Bu sergide, Londra ve Paris'te çeşitli atölyelerde Mısır Çamuru, değerli taş ve madenlerden yaptırılmış mücevherler sergilenmiştir.

SONUÇ

Mısır'da Tarih Öncesi dönemden, İslami hakimiyetin başladığı döneme kadar görülen Mısır Çamurunun bünyesinde, ham soda ve toz haline getirilmiş kuvars bulunur. Hippapatamuslar, vazolar, boncuklar, muskalar, tabaklar, müzik aletleri, çiniler ve diğer mimari öğeler de v.b., olmak üzere Mısır Çamuruyla yapılan bir çok büyük küçük objelerin yapımında kaliteli bir işçilik göze çarpar.

Mısır Çamurundan yapılmış bu eşsiz örneklerin etkisinde kalan arkeologlar, araştırmacılar, bilim adamları ve sanatçılar, gün geçtikçe artan bir merakla Mısır Çamuru üzerine araştırma ve incelemelerini sürdürmektedirler.

Bu çalışmada; Mısır ülkesi, tarihçesi, dini, sanatı ve buna bağlı olarak Mısır Çamuru, derinlemesine araştırılmış, incelenmiştir.

Mısır çamuru üzerine yapılan ayrıntılı incelemeler, denemeler ve uygulamaların vcrilmeye çalışıldığı bu tez, yaklaşık altı senelik bir çalışmanın ürünüdür. Türkçe kaynakların yok denecek kadar az olması nedeniyle, konuyla ilgilenenlere bu çalışmanın belge niteliği taşıdığına inanılmaktadır.

SÖZLÜK

Ajur: Ahşap, mermer ya da taş levhaları kafes biçiminde oyarak bezeme.

Alkali: Sodyum, Arapça “al-kali”den gelir. Aynı zamanda potas ve bağlantılı olan, (feldspatlar, boraks, v.b.) benzer özelliklere sahip bütün maddeler için kullanılır. Alkaliler düşük ve yüksek sıcaklıklarda yararlanılan eriticilerdir.

“Mısır sırlarında, kullanılmış olan alkaliler başlıca sodik özellikler taşırdı. Analizlerde potasyum okside ancak çok küçük miktarda rastlanmıştır” (Verges, 1992, s. 69).

Aplike: Seramiğin bezenmesinde kullanılan bir yöntem. Pişim öncesinde seramik eşya üzerine, yine hamurunun yapıştırılması biçiminde uygulanır.

Aton (Aten) Dini: Mısır Uygarlığına ait dinlerden biri. Yeni Krallık döneminde, firavun IV. Amenhotep tarafından kurulan tek tanrılı bir din. Bu din de Güneş’e dayanmaktadır.

Çiçeksime (Efflorescence): Çamurun içeriğindeki çözünür maddelerin yer değiştirmesi olgusudur.

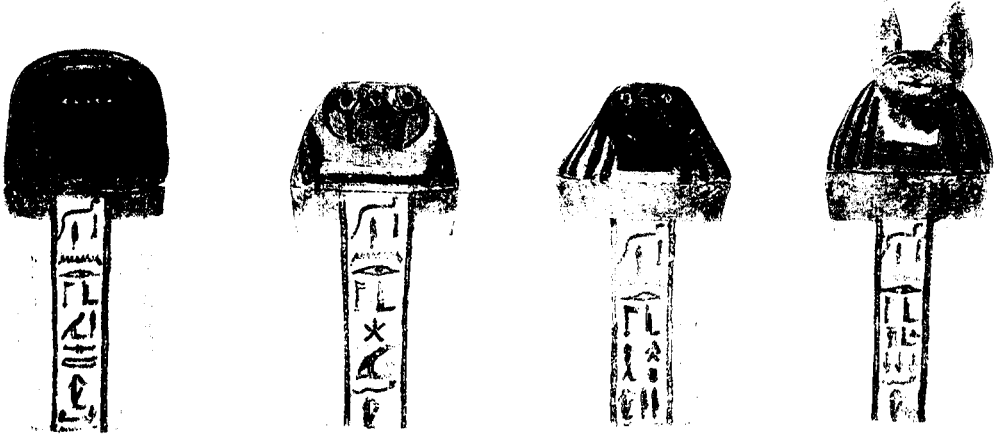
“Kendinden sırlı (öz sırlı) çamurların yapımında bu terim, alkalik tuzların ve bakır oksitin yer değiştirerek kuruma sırasında nesnelere yüzeyinde görünür hale gelmesini ifade eder. Çamurdaki diğer maddelerle karışarak (kuvars, kil v.b.) düşük ısıda tek pişirim de bütünüyle vitrifiye bir yüzey ortaya çıkarır” (Verges, 1992, s. 69).

Ergitici: Sırların içeriğindeki öğelerden biridir ve görevi kuvarsin yüksek füzyon ısını (1750 °C) düşürmektedir.

Fayans: İtalya'nın Feanza kentinden adını alan bu terim, Rönesans'tan itibaren üretilen kalaylı sırların kökenini niteler. Bağlantılı olarak, içinde kalay oksit bulunan sırla kaplı bütün nesnelere, sırlama tekniği ve düşük ısıda bir pişirme için de kullanılmıştır.

Hiyeroglif: Her tür resim yazısının genel adı olmakla birlikte, genel olarak Mısır Uygarlığına ait yazıyı niteler.

Kanopik Kap: Mumyalanan ölünün iç organlarının konulduğu kap. Genellikle, seramik ve tahtadan yapılan bu kaplar, III. Ara dönemde, Horus'un dört oğlunun baş sembolleriyle şekillendirilmiştir (Resim 55).

Resim 55- Horus'un dört oğlunun baş sembolleri ile şekillendirilmiş kanopik kaplar

Kendinden Sırlı (Özsırlı) Çamur: Sır elde etmek için gerekli hammaddeleri içeren, silisli çamur bünyeyi niteler.

“Silisli, sıfatının eklenmesine gerek yoktur, zira özırlı çamur her zaman silislidir” (Verges, 1992, s. 71).

Lento: Kapı, pencere gibi açıklıkların veya iki sütun arasının üstünde kalan kesimin yükünü yanlara aktaran yatay ahşap veya kagir kiriş. Çelik ve betonarme yapılar sözkonusu olduğunda, genellikle “lento” yerine “kiriş” sözcüğü kullanılır.

Malahit (malaşit, malachite, rastık taşı): Mısırlı kadınların makyaj malzemesidir. Mısırlılar malahiti, mavi renk veren duvar resimlerini, Mısır Çamurunu ve mavi dekorlu çömlekleri renklendirmede kullanmışlardır. Malahit ve gözyaşı taşı aynı familyadadır.

Mastaba: Mısır Uygarlığında Tarih Öncesi dönemler olan Nagada I ve Nagada II kültürlerine ait mezar. Aynı zamanda mastabalar piramitlerin ilk evresini oluşturmaktadır.

Mısır Fayansı: Bu deyim Mısır Çamuru için kullanılmıştır.

Mısır Mavisi: Bu isim bir rengi ve onun kökenini ifade eder. Mısır Mavisi, mavi ile yeşil arasında bir renktir.

Mumya: Mısır Uygarlığına ait dinsel inanca göre, ölümden sonrada hayat vardır. Bu mantıkla ölülerin bedenlerine, diğer dünya ihtiyacı anlayışı gelişmiş ve ölülerini mumyalamaya başlamışlardır. Mumyalanmış ölülere “mumya” denmektedir.

Mumyalama: Mısır Uygarlığında, ölüyü mumyalama işlemini esasında, ölünün bedeninin diğer dünyaya bozulmadan geçmesini sağlayan dinsel bir törendir. Kısaca ölünün iç organlarının çıkarılması ve ölünün bedeninin sarılması işlemidir.

Piramit: Mısır Uygarlığına ait, Sülaleler dönemiyle görülmeye başlanan anıtsal mezarlar. Piramitlerin ilk evresini, Mısır Uygarlığının Tarih Öncesi dönemine ait mezar yapıları olan mastabalar oluşturur.

Polychrome (Polikrom): Görsel sanatlar ve mimarlıkta çok renkliliği niteler.

Seman: Semantasyon işleminde sıırı nitelemektedir.

“Seman, ısıya maruz kaldığında kapladığı gövdeye içindeki bazı maddelerin kapladığı gövdeye içindeki bazı maddelerin az ya da çok derinlemesine nüfuz etmesini sağlayan bir maddedir” (Verges, 1992, s. 70).

Sementasyon: Genellikle metalurjide kullanılan bu terim, bir gövdeye bazı özellikler kazandırmak amacıyla bir semanla temas halinde pişirilmesi işlemidir.

Sfenks (Fr.Sphinx, Lat. Sphinx, Yun. Sphigks): Mısır, ardından Yunan mitolojilerinin masalsı figürü. İnsan başlı bir aslan olan sfenks, başlangıçta Mısır Uygarlığının mitsel bir figürüdür.

Sgraffito (graffito veya scraffito): Kuru sıva, seramik ya da taş yüzey üzerine sivri bir metal çubukla kazınarak yapılan dekorlama yöntemi.

Sistrum: Mısır Uygarlığına ait bir müzik aleti.

KAYNAKÇA

- Arcasoy, A. Seramik Teknolojisi, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Anasanat Dalı Yayınları No: 2, İstanbul, 1988.
- Bilir, N. "Mısır Çamuru", Lisans Son Sınıf Teknoloji Ödevi, A.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphanesi, Eskişehir, 1993.
- Challaye, F. Dinler Tarihi, İstanbul: Varlık Yayınevi, Çev. Samih Tiryakioğlu, , 1960.
- Clark, K. The Potter's Manual, 1983.
- Güral, M. "Mısır Sanatı" Lisans Seminer Ödevi, A.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphanesi, Eskişehir, 1993.
- Harris, J.R.; Lucas, A. Ancient Egyptian Materials and Industries, England: Histories&Mysteries of Man Ltd., 1989.
- Honour, H.; Fleming, J. A World History of Art, Fleming Honour Ltd., 1982.
- Hope, C.A. Egyptian Pottery, Shire Egyptology, 1987.
- Manley, B. Historical Atlas of Ancient Egypt, Penguin Books Ltd., London, 1996.

- Nicholson, P.; Shaw, I. The Dictionary of Ancient Egypt, British Museum Press, London, 1995.
- Nicholson, P.T. Egyptian Faience and Glass, British Cataloguing in Publication Data, 1993.
- Rudoe, K. Cartier 1900-1939 Sergisi Kataloğu, Londra, 1997.
- Smith, S.W. The Art and Architecture of Ancient Egypt, Penguin Books Ltd., 2. Basım, İngiltere, 1981.
- Sözen, M.; Tanyeli, V. Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitapevi, İstanbul: Evrim Matbaacılık Ltd. Şti, 1992.
- Turan, A. "Mısır Çamuru" Lisans Son Sınıf Seminer Ödevi, A.Ü. Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphanesi, Eskişehir, 1996.
- Turani, A. Sanat Terimleri Sözlüğü, 1980.
- Turani, A. Dünya Sanat Tarihi, İstanbul: Remzi Kitapevi, 4. Basım, 1992.
- Verges, L.F. Bleus Egyptiens, Louvain-Paris, 1992.
- Young, J.J. The Ceramic Art, A Compendion of The History and Manufactire Pottery and Porselain, New York: Harper&Brothers Publishers, 1879.

- _____, Tarih ve Kùltür 1, Gelişim Genel Kùltür Ansiklopedisi, İstanbul, 1976.
- _____, Ana Britannica, İstanbul, 1986.
- _____, Gelişim Büyük Coğrafya Ansiklopedisi, İstanbul, 1981.
- _____, Grosser Weltatlas Ansiklopedik Büyük Dünya Atlası, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık A.Ş., 1993.
- _____, Lexicon Universal Encyolopedy, New York, 1988.
- _____, Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul, 1985-1986.
- _____, Reklam Yazısı, Triplex Evimiz Dergisi, Sayı: 17, 1997.
- _____, Groller International Amerikana, 1993.
- _____, Ultimate "Ancient Egypt" Sticker Book, Londra, 1995.